

आता नविन विक्री करता येत आहे

आपले भरपूर मनोरंजन करणारे वैशाखात महिन्यावर आधारलेले
रुपांतर केलेले

चन्द्रामामा पंजाबी (गुरुमुखी नावांनी)

मुलांचे अत्यंत आवडते व मनोरंजन करणारे महिन्याचे मासिक
सर्वांना प्रिय असलेले

★

किंमत :

एक प्रत रु. १-००

वार्षिक रु. १२-००

★

विशेष संपर्क साधण्यासाठी लिहा :

डॉल्टन एजन्सीस

चांदोबा

संस्थापक : कागिरेडो

संचालक : 'चक्रपाणी'

गुढी पाडव्याला 'चांदोबा' १९५२ साली सुरू झाला. गुढी पाडवा हा सण आन्ध्र व कर्नाटकातही 'जगादि' म्हणजे 'युगादि' या नावाने साजरा होतो. या सोनहरी प्रांतात वर्षप्रतिपदा एकाच दिवशी पडते. कारण तिघांचे पंचांग एकच, - वंद्राच्या गतीवरून चालणारे आहे. तीनही प्रांतात बहुतेक सण एकाच दिवशी व सारखे आहेत. रीती, रुढी पण सारखाच आहेत. परस्परांच्या भाषा निराळ्या असल्या तरी स्वभाव-चर्म एकच आहे.

वर्ष : २४ इ.स. १९७५ खं. : १०

मित्रभेद

[२०]

चिमणी, सुतारपक्षी व झुंजा बेंडकाला नेटावला भेले. वेढूक सन ऐकून म्हणाला—“आफ्ना सारखांनी एकदा मनात आणले तर या हत्तीसारख्या मूर्खाची बमंड जिरविणे काय मोठेसे काम आहे का? हे भुंग्या! तू बुंभारव करीत हत्तीच्या डोळ्याजवळ जा आणि त्याला चावण्याचा प्रयत्न कर. हत्ती भिऊन डोळा मिटून वेईल. तेव्हा सुतारपक्ष्याने जाऊन आपल्या अणकुचीबार बोचीने त्याचा तो डोळा फोडावा. हत्ती शबरून जाऊन दुसरा डोळासुद्धा बंद करून वेईल व पळू लागेल. तेव्हा सुतारपक्ष्याने त्याच्या पाठीपाठ जाऊन दुसरा डोळा फोडावा. हत्ती तळघात जाणासाठी बाट फुटेल तिकडे पळू लागेल. तेव्हा मी एका खोळ

खड्याच्या टोकाला असून 'डरांव' 'डरांव' करून ओरडू लागेल. त्या विवोला खळे असावे असे समजून हत्ती त्या वाजूला वावत येईल आणि त्या खड्यात पडून मरेल.”

बेंडकाला सांगितले, बरोबर तसे भुंग्याने आणि सुतारपक्ष्याने मिळून केले आणि हत्तीला खड्यात पाडून ठार केले.

बायकोने सांगितलेली चिमणी व हत्तीची गोष्ट ऐकून टिटवा म्हणाला—“मी आपल्या सर्व मित्र पक्ष्यांना बोलावून आणतो आणि नंतर सर्व मिळून समुद्र बाटवितो.”

त्याने त्याप्रमाणे सर्व पक्ष्यांना बोलाविले आणि समुद्राने त्याच्याविषय केलेल्या जुलमाचे वर्णन केले. नंतर सर्वांनी बोचीने पाणी न्यायचे ठरवून पाणी बोचीने ओढून घेतले. त्यांनी समुद्राचे पाणी बाटविण्याची

सकलत करून घाहला. परंतु त्यापासून परिणाम तर काहीच निघाला नाही. म्हणून त्यांना समुद्राचा राग आला व त्यांनी आपल्या पक्षांनी समुद्राला मारायला सुरवात केली. त्या प्रयत्नातही बक्ष बाले नाही, तेव्हा त्यांनी मातीची लहान मोठी ठिकठे आणि समुद्राचा खड्डा भरून काढण्याचा प्रयत्न केला.

इतके करूनही काही उपयोग होत नाही हे पाहून एक निवेकवान पक्षी म्हणाला—“हे पहा, मित्र हो! आपण स्वतःच्या बुद्धीबळावर अवलंबून समुद्राची मान बांधू शकणार नाही. बडाच्या झाडांसाठी एक म्हातारी वदकीण आहे. ती आपल्याला बरोबर सल्ला देईल. एकदा तिने विसेल्या

सल्लाप्रमाणे एक बदकाचा कळय बांधला होता. म्हणून आपण तिचा सल्ला घेऊ या.”

“काय दे ती गोष्ट?” पक्ष्यांनी विचारले. निवेक नावाच्या पक्ष्याने गोष्ट सांगितली ती अशी.

म्हातऱ्या वदकीणीची गोष्ट

एका जंगलात एक फार मोठे झाड होते. त्या झाडाला अलंख्य फांश व शाखा होत्या. त्या झाडाच्या बुंध्यात एक बेल उगवली आणि जोमाने वाहू लागला.

एक म्हातारी वदकीण वदकीणीला म्हणाली—“हा बेल वाहून झाडावर चढला तर त्याच्या मदतीने सवू वर चढून जाऊ शकेल. म्हणून अजून आता मृढापासून हा बेल तोडून उपटून टाकू या.”

बदकिणी हसून म्हणाऱ्या—“कस पण बोलतां, हा बेल आपलं काम नुकसान करू शकेल?”

म्हणून बेल बाळू लागला आणि साडावर चढत गेला. एकदां एक शिकारी त्या बेलाच्या मदतीने साडावर चढून गेला आणि बदके आहाराच्या शोधार्थ गेली असता त्याने जाळे टाकले. बदके परत आली आणि त्या जाळ्यात सांपडली. त्यांनी स्वतःला सोडविण्याचा खूप प्रयत्न करून पाहिला, परंतु तो फुकट गेला.

“माझं तुम्ही ऐकलं नाही आणि शेवटी या संकटांत सापडलो आपण.” म्हणतारी बदकीण म्हणाली.

“तुम्ही म्हणतां ते खरं आहे, आतां या संकटातून सुटका कशी मिळेल ते सांगा!” बदके म्हणाली.

“आपण आतां आपचे मूळीच हलता कामा नये, अगदी मेल्याने सोंग केले पाहिजे. नंतर शिकारी बेईल आणि आपण सर्व मेलो आहो असा विचार करून आपणां

सर्वांना एकेक करून जाळ्यातून बाहेर काढून खाली जमिनीवर टाकील. नगरी शेवटचा पक्षी जमिनीवर खाली पडेपर्यंत आपण हातबाल न करतां अगदी शेवटी सर्वांनी एकदम उडून जाऊ या.”

दुसऱ्या दिवशी उज्याडल्यावर शिकारी आला. सर्व पक्षी मेले आहेत असे त्याला वाटले. त्याने जाळे सोडलं आणि एकेकाला सोडवून जमिनीवर ठेवू लागला. सर्वांना जमिनीवर टाकून तो जाळे सोडवू लागला. तेवढ्यात सर्व बदके एकदम उठली आणि उडून गेली. ते पाहून त्या शिकार्याला फार आश्चर्य वाटले.”

ती गोष्ट ऐकल्यानंतर सर्व पक्षी त्या म्हाताऱ्या बदकिणीला जाऊन शेटले आणि समुद्राने टिटवीची अंडी ओढून नेऊन जो जुलूम केला होता, सर्व सांगितले.

“आपण सर्व मिळून विणवूच बाहून असा, आपला राजा जो गरूड त्याला जाऊन भेटू या. तो उदार व प्रेमळ मनोवा आहे.” म्हाताऱ्या बदकिणीने सुचविले.

तिळप्या बहिणी

[८]

[तिळप्या बहिणीच्या शोधार्थ निघालेले तिळे भाऊ जंगलात एका दाडीवाळाच्या कवाट्यात सापडले आणि शेवटी त्याला चकवून व आपली सुटका करून नेऊन त्यांच्याकडून अनेक अपूर्व, भस्मे, मलम पंचा वगैरे मंत्रबलेल्या वस्तू मिळविल्या. तिथे बघण्यात काही अंतर गेल्यावर सर्वात पुढे जात असलेला उदयन एकाएकी अचक्य झाला. पुढे—]

उदयन दिसेनासा झाल्याबरोबर संध्या- त्या खोल खंदकात त्यांना तो किंवा त्याचा कुमार व निशीथ दोघांनी लगाम धोडा कोठेच दिसला नाही. ओढून आपल्या घोड्यांचा वेग थोडा कमी केला आणि ताबकाश पुढे सावधगिरी बाळगून जाऊ लागले. काही अंतर चालून गेल्यानंतर त्यांना त्या वाड्यासमोर एक मोठा खंदक दिसला. त्यांचा भाऊ आपल्या वरून पलीकडे जायला कोठून तरी वाट असेल असा विचार करून ते खंदकाच्या संध्याकुमार व निशीथला वाटले. परंतु बाजूबाजूने चालू लागले. परंतु पुष्कळ

“बंदोबा”

फिरले तरी त्या खंदकाला सुरवात कोठे व त्याचा खेवट कोठे हे कळतच नव्हते. त्यांनी कित्येकदा मागे पुढे वाऊन कोठे मार्ग मिळतो का हिडून पाहिले, परंतु त्यांना कोठे पूल किंवा इतर मार्ग दिसलाच नाही. तेव्हा खंदकापलीकडे वाडघापर्यंत कोणी येऊच नये यासाठी हा सर्व बंदोबस्त केला गेला असावा असे अर्थातच गोंवटी त्यांना वाटले. एकूण वाडघात जावेसे वाढत असूनही त्यांना खंदकापलीकडे जाणे अशक्य वाटू लागले.

थोडा वेळ दोघांनी विचार केलावर संध्याकुमार निशीथला म्हणाला—“निशीथ दादा! मला वाटते की काय वाटेस ते

करून आपण खंदकापलीकडे गेलंच पाहिजे. आपण थोड्यावर वसून कुठून थोड्यांचा भरघाव सोडून पलीकडे उभी मारता आली तर प्रयत्न करू या का? जाऊ शकली तर नशीब बळवत्तर आहे, असेच मानावे लागेल. समज, आपण खंदकातच पडली तर उदयन दादला पोधत जाता येईल!”

त्याला निशीथने उत्साहाने होकार दिला. दोघे आपापल्या थोड्यावर बसले. थोड्यांना थोडे मागे घेऊन गेले आणि धावूवेगाने थोडे सोडून उभी मारून खंदकापलीकडे येऊन पोचले.

ते नन्वीबवान करेच. कारण कोणत्याही प्रकारचा अपघात झाल्याशिवाय ते खंदकापलीकडे येऊन पोचले. “हे सर्व बुभसूचकच म्हटले पाहिजे. आता काही शिष्यांचे कारण नाही, आता आपण किल्ल्यात प्रवेश केल्यासारखाच आहे.” दोघांनी परस्पर बोलून मनाचे समाधान व्यक्त केले.

दोघांनी त्या आनंदात त्या वाडघात प्रवेश केला खरा, परंतु आत त्यांना कोणी मनुष्य दिसला नाही. असंख्य दरवाजे त्या वाडघात होते, परंतु एकाला देखील दार नव्हते. एकामागून एक दरवाजे ओळांढून जात होते आणि आश्चर्य म्हणजे त्या दरवाजांच्या दोन्ही बाजूला त्यांना दगडाच्या बानव मूर्ती दिसत होत्या.

शेवटी एक फार मोठा दरवाजा लायला. वास्तविक तो दरवाजा नव्हताच. तो एक महाभयंकर आकांक्षा एवढा उंच राक्षस उभा राहूनच झोपत होता. त्याची झोप मोडली व त्याने दोन्ही हातांनी संध्याकुमार व निशीथला हातांने उचलून घेतले व म्हणाला—“छन्न! आणखी दोन मूर्ती!” त्याला फार आनंद झाल्यासारखा दिसला. त्याच्या तोंडून ते वाक्य निघाल्यावरोंवर दोघांना वाडघात दिसलेल्या मूर्तींचे कीडे उलगडले. ही राक्षसाची काहीतरी मायाच असली पाहिजे.

अशातच ते नकळत राक्षसाच्या तावडीत सापडल्याबद्दल संध्याकुमार व निशीथ दोघे काळजीत पडले. काय करावे त्यांना

सुचेता. त्यांच्या समोरच थोड्या वेळापूर्वी उचमन पाहता पाहता अदृश्य झाला होता. तीक्ष्ण दृष्टी याच राक्षसाची माया असणार. त्याची व आपली भेट कदाचित होणारही नाही आणि होईलही कदाचित! आपण वातां पावेतो संकटांतून सुटत आलों तसे याही संकटांतून मगकीच सुटू, निराश होताह होण्याचे कारण नाही. असे दोघेही परास्परंशी काही बोलल्याशिवाय विचार करीत होते.

मानवाला संकटांना नेहमीच तोंड द्यावे लागते. अशाच संकटात सापडल्यावर त्या संकटातून स्वतःची सुटका कशी करून घ्यायची यातच माणसाच्या बौद्धिक बळाची परीक्षा होते. अशा विषाद करून दोघे

आला नाही तेव्हा कोणत्या तरा सकात सांपडून मेल असवा असे मला वाटले होते. बरं तर सांग तरी त्याने कोणता निरोप पाठवला आहे, लवकर सांगा !”

तेव्हा निशीथ राक्षसाला म्हणाला—
“तो अजून जिवंत आहे आणि तसे जिवारणे संकट नाही. परंतु त्याची सर्व गुपिते कोणाला तरी कळली आहेत. गुपिते कळली एवढेच नव्हे तर त्याच्याजवळची भस्मे, मलमे आणि पंचासुद्धा ते लोक येऊन गेले आहेत. त्यांच्या अमावी त्याला एक पाऊल देखील पुढे टाकणे अशक्य झाले आहे. म्हणून ही गोष्ट तुला कळवून पुन्हा काही भस्मे, मलमांच्या डब्या पाठवून घ्यायला त्याने सांगितले आहे.”

सर्व ऐकून राक्षस म्हणाला—“असं! विचारा! म्हणूनच तो परत येऊ शकला नाही तर! बरं तर बरं! त्या दुष्टानी त्याचा हार नाही काढून घेतला म्हणावयाचा. ते झाले असते तर कोणीदेखील त्याला बांचवू शकला नसता. बरं तर मी जाऊन येतो. तुम्ही बीड भुंगीबुद्धा वात येणार नाही पाचो काळजी वाळवा. सावधपणे पाहारा घ्या!” असे सांगून तो निघाला.

राक्षस निघून गेल्यानंतर संध्याकुमार न निशीथ आनंदाने उज्या मारू लागले.

शकलो आणि आपली सुटका करून घेऊ शकलो शब्दही दोघे स्वतःच्या दुष्टीचे कौतुक करू लागले. तेव्हा निशीथ म्हणाला—
“परंतु आता आपण वेळ घालविता कामा नये. ती परत पावण्या आत वा बाह्यतली सर्व गुपिते काय ती हुडकून ओळखून घेतली पाहिजेत.”

बोमे भाऊ पुढे निघाले. आणखी काही दरवाजे ओलांडल्यावर शेवटचा दरवाजा आला. त्याच्या पलीकडे पाऊल टाकताच त्यांना एक ओठे सरोवर दिसले. त्यात सुंदर हंस पोहोत होते.

सकाळपासून भटकत फिरत असल्यामुळे त्या दोघां भावांना फार तहान लागली होती. पाणी प्यायला म्हणून संध्या पाण्यात उतरला ओंजळीने पाणी पिऊ लागला. परंतु ते पाणी तो प्याला असेल नसेल विचारा जागव्या जागी दगडाची मूर्त होऊन येता.

डोळ्यादेखत आपल्या भावाला दगडाची मूर्त झालेला पाहून निशीथ थक्क होऊन जागव्या जागी मूर्तीसारखा उभा राहला. मनात म्हणाला—“बरं झालं, मी घाई करून पाणी प्यालो असतो तर माशी होऊन गत झाली असती. उदयनची काय गत झाली हे कळायला काही मार्ग नाही, अशा

स्थितीत संध्याकुमारची ही त्त व्हावी ना! साय्यावर अशीच एखादी आपत्ती ओढवली तर आम्ही तिघे कोठे जिवंत आहो की मेलो हे कोणाला कळायचे देखील नाही.” तो फार काळजीत पडला.

निशीथ आणखी थोडे अंतर चालून पुढे गेला तेव्हा त्याला एक फळांची बाग दिसली. त्या बागेत अनेक फळसाडे होती. त्यात एक आंब्याचे झाड मोठे विचित्र होते. त्या झाडाला इतकी फळे होती की फळांच्या आड पाने झाकून गेली होती.

निशीथला तर मूक खूपच लागली होती. त्याने धाईधाईने पुष्कळ फळे तोडली आणि समोर ठेवून एक फळ साऊ लागला.

पाण्यातून एक हंस
असलेला दिसला. वावर रूपात निशीथ
ते सर्वे प्रत्यक्ष पहातच होता.

आणखी काही वेळाने तो हंस पूर्णपणे
पाण्याबाहेर आला आणि त्याचा एक
मनुष्य झाला. निशीथने चकित होऊन
उडी मारली. कारण तो दुसऱ्यातिसरा
कोणी मनुष्य स्वरूपात नवलेला तो उदयनच
होता.

उदयनला काठावर येताच संध्याकुमा-
राने वगडाची भूत विसली. तो आश्चर्य
चकित होऊन त्या मूर्तीकडे पाहू लागला.

इतक्यात वावर रूपात असलेला निशीथ
उदयनच्या पायाला विळखा घालून बसला.
ते एक माकड असावे असे वाटून उदयन
पहिल्याने त्याला दुर ठकलून मारायला
धावला. परंतु ते माकड पुन्हा येऊन
चिकटले व सोडत नाही हे पाहून आपला
भाऊ निशीथच तर नवेल या रूपात अशी
एक शंका त्याच्या मनात आली.

परंतु काय कराने उदयनला सुचेना.
संध्याकुमार असा दगड होऊन बसला
वाहे आणि वावर रूपात असलेला आपला
भाऊ निशीथच वाहे की नाही हे कसे
कळणार?

काही वेळ असाच विचार करीत उदयन
उभा राहला आणि एकवचन काही तरी

परंतु बांब्याला दात लागताच निशीथ एक
माकड झाला. माकड झाल्यावर तो विचार
करू लागला—“हे काय झाले! आणखी
काय काय होणार वाहे, ते त्या परमेश्व-
रालाच माहीत! राक्षसाची माया कोणाला
आणि कशी कळणार?” असा विचार
करून त्याने तो आंबा खाल्लाच नाही
आणि उसाच टाकून दिला. निशीथ त्या
माकड रूपात सरोवराजवळ दगडाची भूत
झालेला संध्याकुमार होता तेव्हा आला
आणि त्या मूर्तीच्या चारी बाजूला घिरट्या
घालू लागला.

इतक्यात सरोवरात बुडबुड असा आवाज
ऐकू आला आणि आणखी थोड्या वेळाने

उत्तम मुक्ती सुरक्षाकाराचा उद्गम स्थाने निवातली भस्मे व भस्मे काढली. त्याने संप्याकुमारान्या मूर्तीवर ते काळे भस्म टाकले. काही बंदल झाला नाही. हिरबं बल्लम लावून पाहिले, काही बंदल झाला नाही. तांबडे बल्लम लावून पाहिले, तरी काही बंदल झाला नाही. ती दगडाची मूर्त होती तशीच होती. इतके प्रयत्न करून ही निरुपयोगी ठरल्यावर उदयनने ती भस्मे, भस्मे वगैरेचा मानर रूपात असलेल्या निक्षीपवर प्रयोग करून पाहिला. परंतु काही फरक झाला नाही. वाकड माकडच राहिले.

उदयनला काय करावे, कुचेला म्हणून तो पुन्हा तलावाच्या काठी येऊन बसला आणि विचार करू लागला. तेव्हा सरोवरातल्या हुंकाराची एक उदयनच्या नावाजवळून पुढे जाऊ लागले. उदयनने बरबिशी त्याला बरले आणि बाहेर काढले. तो हुंस बाहेर निघताच एक सुंदर कन्या रूपात बंदलली.

ही मुलगी काही बोलखानिवाड उभी राहिली. तिला उदयन म्हणाला—“कोण तू? का हस रूपात या सरोवरात कधी काय राहतेस?” असे तिला बरेच काही तरी विचारू लागला.

तेचबघात त्याला आरोळी ऐकू आली—“कोठे आहां रे तुम्ही?”

ती आरोळी ऐकू जाल्याबरोबर ती मुलगी त्या वाड्यात पाहारा वेणारा राक्षस जाल्याचे ओळखून उदयनला म्हणाली—“हे सर्व मी मानाहून सांगेन. पहिल्याने जायला जीव बांचविला पाहिजे.” म्हणत तिने संप्याकुमाराची दगडाची मूर्त आणि तिच्याजवळचे माकड होते त्याला पाण्यात डकलले.

त्या वाटोवाड जमवी राहिली व निःसंकोचपणे उदयनचा हात घेऊन स्वतः तिने पाण्यात उडी मारली आणि उडी मारल्याबरोबर त्या दोघांनादेखील हुंस रूप लागले. (क्रमशः)

जिवंत भुल्ले

विष्णुविराजले भाला/हट्ट सोडला नाही. तो माडाजवळ गेला जेत सांडावर काढून घेतले आणि मेहुमोश्याचे मीनपणे स्वशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“कार अवगत वाचतातही दुरभियान उत्पन्न होतो. त्याचे उदाहरण म्हणून मी प्रवीणाची दोष्ट सांगतो. लक्ष घेऊन ऐक. असे सांगून वेताळ दोष्ट सांगू लागला.

कार पूर्वी सुवर्णगिरीच्या गादीवर राजविहू बाबाचा राजा राज्य करीत असे. तो एक अयोग्य व मदनर्थ जना राजा होता. त्याने राज्यकारभाराची सर्व कामे सरकारी नोकरीवर व अधिकाऱ्यांच्या भ्रष्टाचारावर सोडली होती. म्हणून राज्यकारभारात लांबलचपत व इतर गैर प्रकार पार पाडले. मंत्रांपासून सर सामान्य ठारपाल-

वेताळच्या गोष्टी

कांपयंत सर्व प्रजेला पिळून काढीत. सर्वत्र अहंमत् पसरला होता. परंतु राजाला त्याची मानवा नव्हती. राज्याच्या अधिकाऱ्यांवर त्याचा अपार विश्वास होता.

सुवर्णगिरीच्या राजधानीतच एका गरीब ब्राह्मणाला प्रवीण नावाचा मुलगा होला. आपल्या मुलाची कुशाघ बुद्धी पाहून बापाने मुलाला सर्व शास्त्रे व विद्या शिकविण्याचे ठरविले आणि त्याच्या शिक्षणाची व्यवस्था केली. प्रवीण निरनिराळ्या विषयविद्या-लयांत शिक्षण घेऊन एक बोर पंडित व विद्वान होऊन सुवर्णगिरीला परत आला.

मुलगा एक विद्वान पंडित होऊन आला आहे, कुटुंबाची अभाववारी संभाळू शकेल

असे अर्थातच बापाला वाटले. परंतु तसे झाले नाही. प्रवीणला सर्व परिस्थिती पाहिल्यावर काय करावे हे कळविले झाले. बाप म्हणाला—“बाळा! आपण किती जाळों तरी गरीब आहो. तुझे हे पांडित्यच आम्हांला दोन शस बाळू शकले तर पाहिले पाहिजे.”

“मी मिळविलेले पांडित्य, माझा सर्व विद्याभ्यास सर्व फुकट आहे असे मला वाटत आहे. मारी बाबूचे जीवन पाहून मला जीवनाचा तिढकारा काढू लागला आहे. कोणाकडून सत्कार करून घेण्याची माझ्या मनात मुळीच इच्छा नाही. सन्मान सत्कार करणारे लोक कसे असतात मला सर्व माहीत आहे.” प्रवीण म्हणाला.

बापाला शंका वाटू लागली की मुलाला स्वतःच्या पांडित्याविषयी संशय तर येत नाही? कदाचित याच्याजवळ पुरेसे पांडित्य नसेल ही. नाही तर माला एवढी विरक्ती दर्शविण्याचे कारणच काय? म्हणून बापाने त्याला माहीत अवलेल्या चार चौथे पंडितांना बोलावून त्यांच्या करवी मुलाची शास्त्रार्थ करविला. प्रवीणशी काही वेळ बोलून ते प्रवीणच्या बापाला म्हणाले—“बाबा रे! नशीबवान आहेस तू. तुझ्या पोटी खरोखरच रत्न म्हणजे एक रत्नच जन्मले आहे.”

त्या पंडितांच्या तांडा प्रवीणचा पोस्वी राजाच्या दरबारात पोचली. राजाने प्रवीणला आदरपूर्वक दरबारात येण्यास निरोप पाठविला. प्रवीणच्या तडिलींना ते कळल्यावर फार आनंद झाला. प्रवीणने स्वतः राजदरबारात जाण्याचा उत्साह दर्शविला नाही. बापाने अनेक प्रकारे त्याची समजूत घालून शेवटी आपल्याबरोबर त्याला दरबारात नेले.

प्रवीणने दरबारात प्रवेश केल्याबरोबर राजाला विचारले—“मला दरबारात कशासाठी बोलाविण्यात आले आहे?”

प्रवीणचा तो उद्धटपणा पाहून सर्व दरबारी आश्चर्यचकित झाले. प्रवीणच्या बापाचे पाय तर थरथर कापूच लागले.

राजाने शांतपणे म्हटले—“तू एक बोर पंडित असल्याचे मी ऐकले व तुझा सत्कार करावा म्हणून बोलाविले.”

प्रवीण ते ऐकून मोठयाने हसला.

राजाला ते आवडले नाही व त्याने विचारले—“का रे असा हसतो आहेस?”

“आपल्या राज्यात प्रजा पोटभर अन्न मिळत नाही म्हणून तडफडून मरत आहे. आपले अधिकारी त्यांचे रक्त शोषण करीत आहेत. आपला खजिना प्रजेला लुटून आणलेल्या घनाने भरला आहे. एका अयोग्य असमर्थ राजाकडून लबाडन मिळ-

विलेल्या धनाने आपला सत्कार करून घ्यावा लागणार की काय, हा विचार करून मी हंसतो आहे?” प्रवीण म्हणाला.

“मूर्खा! तू लुट्टीवर आहेस का? तू कोणासमोर बोलतो आहेस, याची तुला कल्पना आहे का? त्याची कल्पना नसणारा पंडित कसा झाला व कसा म्हणवितो? तू म्हणतो आहेस तसा माझा राज्यकारभार बरोबर नसेल तर तू सरळ करून दाखविशील काय? तू डांबलेले आरोप सिद्ध करून दाखव, नाही तर तुला झुर शिक्षा भोगावी लागेल.” राजा म्हणाला.

प्रवीणने त्याचे काहीच उत्तर दिले नाही.

आपले जीवित समाप्त कराय अथ त्याला वाटले. तो त्या चितेजवळ चालत गेला. परंतु त्याच वेळी त्याला एक विचित्र दृश्य दिसले. चितेजवळच काही भुते काही तरी मंत्रतंत्र करीत असलेली दिसली. प्रवीण दूर उभा राहून ते सर्व पाहू लागला.

भुतांच्या घोटवयात अर्धभागी माण-सांच्या दोन कबटी जमिनीवर जवळजवळ ठेवलेल्या होत्या. त्यांचे लम लावण्यात येत होते. त्या कबटीसमोर लभसमारंभाला लागणाऱ्या सर्व वस्तू ठेवलेल्या होत्या. काही भुते हाडांची सनई वाजवीत होती. काही भुते मातीची सडकी उपडी ठेवून त्यावर ताल देत होती आणि काही भुते त्या तालावर नाचत होती.

त्या भुतांना पाहून प्रवीणला खार आनंद झाला. माणसांपेक्षा या भुतांचे जीवित लासपट बांगले आहे! तो चितेजवळ आल्याबरोबर सर्व भुते जागृत्या जागी एकदम थांबली. प्रवीण ललित उभी मारण्याच्या बेतात होता.

दोन भुतांनी त्याला बट्ट भरून ठेवले व विचारले—“जीव चायचा प्रयत्न कशाचा रे करतो आहेस?”

“मेस्मानर तुमच्यासारखे भूत न्हायना!” प्रवीण म्हणाला.

“वेड्या! मेलेली सर्वच माणसे भुते होतात असे वाटले होय तुला? मानव जन्म हा सर्वात मोठा आहे. तू कां जीव घायला निघाला आहेस ते आधी सांग! तू सांगितलेली कारणे आम्हांला पटली तर आम्ही तुला अडविणार नाहीं.” एक भूत म्हणाले.

“तको रे वाता, हा मानव जन्म त्याच्या इतका हीमकोटीचा जन्म दुसरा शक्यच नाही. कोणताही प्राणी आपल्या जातीच्या प्राण्याला खातो का? ते काम एकदा मनुष्य करतो. त्याला नीतीनियमांचे काही एक बंधन नाही. भिकारी पोटासाठी दुसऱ्याचा जीव ध्यायला मागेपुढे पहात नाही. व्यापारी लबाडी करण्यात चढाओढ लावतात. अधिकारी लाच घेऊन ती पचवितात. काही थोर लोक रक्ताचा व्यापार करतात; धर्माचे छोळे फोडण्यात आले आहेत. त्याचाच तोंड खिन्न टाकण्यात आले आहे. विद्वान व पंडित आपले पांडित्य व विद्वत्ता विकून पैसे मिळवीत आहेत. गृहिणी आपले शील विकू लागल्या आहेत. म्हणून मी जिवाचा शेवट करून तुमच्यात सामील होण्याचे ठरविले आहे.” प्रवीण म्हणाला.

भूत हसून म्हणाले—“अरे वेड्या! तू म्हणालास तसलेच लोक मेल्यावर मृत-

पिशान्न वेलीत प्रवेश करतात. तुम्हा-सारखा नीतीधर्माचे पालन करणाऱ्याला आमच्या जातीत प्रवेश मिळवून शक्य नाही. आम्ही सर्वांनी जिवंत असतांना पापकर्म केली म्हणून भूत योनीत प्रवेश केला हा पहा, मिसळ साक्ष्यदार्थ विकणाऱ्या व्यापारी होता हा, खोटे बोलून प्रजेला लुबाडणारा सरकारी अधिकारी होता. हा आहे वैद्य, बिक्रित्ता करवून घेणाऱ्यांकडून वाजवी पेक्षा जास्त पैसे घेऊन श्रीमंत झाला होता. माने खोटी बीचघे दिली व त्यामुळे कित्येक रोगी मृत्युमुखी पडले. आम्ही सर्व पिशान्न योनीत आल्यावर सारखे झालो. आमचा स्वाई सुटला. लबाडी लक्ष्मेगिरी संपली.

सर्व परस्परांची काळजी वाहतो आहे. ही पिशाच्च योनी सुखाची आहे. परंतु मेल्या-बरेच आम्हांला हा बोध झाला.”

“अपल्या फुटव्या नशिवाभुळे शीघ्रदां कदाचित् पिशाच्च होईत. मलासुद्धा जीव दड या माझ्या मनात तुमच्या-सारखं राहण्याची इच्छा आहे.” प्रवीण म्हणाला.

भूष म्हणाले—“बाबा रे, तुला पिशाच्च कदापि होता येणार नाही. ह्या दांन्ही कबडी वहा. ही बोध जिवंत असतांना कुलधर्मभेद पाळल्याशिवाय परस्परांदर प्रेम करू लागली. त्यांच्या लमला त्यांच्या आईवडिलांनी अतमती दिली नाही. म्हणून

दोघ एका वेष्टाकडून विघ विकत घळून एकाच भांड्यात ओतून पिळून मरण पावली. दोघांना एकाच खड्ड्यात पुरले त्यांना भुते होतां आलं नाही. पैशाच्या लोभाने यांना विघ विकण्याला नेत्र आजच मरण पावला. या चितेत त्याचेच प्रेत जळते आहे मरण पावलेल्या प्रेमी जोडप्या-च्या कचट्या बाहेर काढून त्यांचे लान लावून देतो आहे.”

तुम्हां पिशाच्चांबरोबर राहणं साध्य झालं नाही तरी माझ मरण माझ मी चुकवू देणार नाही कारण मी या जिवंत पिशाच्चांबरोबर जगायला तयार नाही. असे म्हणत प्रवीणने चितेत भावत प्रवेश केला. तत्क्षण त्या चितेतून बाहेर आलेल्या भुषाने प्रवीणला बाहेर ढकलला ते पिशाच्च म्हणजे तो मलेछा वंश हाता

प्रवीणला भयंकर संताप आला. त्यान वेष्टाला विचारले—“तू दोघांचा जीव प्रणारा पाणीच का? मला मरण देणारा आणि मध्येच बांबवणारा तू कोण रे?”

“बाबा रे! जतां माझ्या मनात तशी पापकल्पना येणेच शक्य नाही तू और विद्वान पंडित आहेस. आत्महत्या पितरे लोक करतात. तू तरुण आहेस. मोथ व समर्थ आहेस. आपले जीवन चांगले व्हावे यासाठी प्रयत्न कर.” वेंच म्हणाला.

प्रवाणिन बरोच विचार करून विचारले—

“मी आत्महत्या करण्याचा विचार सांझ-यला तयार आहे. तुम्ही सर्व पिशाच्चांनी मिळून मला एक मदत केली पाहिजे करतो का?”

“सांग, तसे करायला आम्ही तयार आहो!” भूते म्हणाली.

“राजधानीत जी जिवंत भूते व पिशाच्चे आहेत त्या सर्वांना एकडे घेऊन या.” प्रवीण म्हणाला

लवकरच राजधानीतली थोर घराण्यात जन्मलेली अशी शेकडा मणसे स्मरानात हजर झाली ते आपल्या चारी काजूला जमलेल्या भुतांना पाहून बरबरे कापत होती

“तुम्ही सर्व प्रबंला पाच देवारे समाज श्रेष्ठी आहो. होय की नाही?” प्रवीणने त्यांना विचारले.

त्यांनी तोंड उघडली तरी, परंतु त्यांच्या तोंडावाटे एकही शब्द उघडला नाही. त्यांची बोंबडी दळली होती

“तुम्ही सर्व कला महाराजांसमोर! राजासमोर सोढे बोलतात तर ही भूते तुम्हांला ओरजादून खातील. तुम्ही केलेली सर्व पापकर्म स्वतःच्या तोंडात राजासमोर बोलून कबूल करा.” या संज्ञात सर्वांना घमकी देऊन प्रवीण पिशाच्चांना म्हणाला— “आ सर्वांना दरबारात हजर करा.”

दरबारात प्रवेश करताच राजाने समोर थोर घराण्यातली माणसे अपराध्यासारखी उभी राहून बरबरे कापत असलेली पाहिली. त्याला तर वाचकचं बघाटे.

त्यांना घेऊन येणारी भूते राजाना किवा दरबारी मंडळींना दिसली नाहीत.

“तुम्ही महाराजांना फसवून प्रजेला फसे लुबाडीत आतात तो तुमचा स्वाधी-पणा व लबाडी काय ते सर्व महाराजांसमोर सविस्तर सांगा.” प्रवीण त्या जिवंत पिशाच्चांना म्हणाला

प्रत्येकाच्या पाठीमागे भूते उभी होती. त्यांच्या भीतीने सर्वांनी आपापल्या पाप-कर्माची खतावणी राजासमोर वाचून

दासविली त्या अयोग्य व असमर्थ राजाना कोठे उचकले त्यात त्या सचीना हट्टपारीची शिक्षा देऊन आपल्या राज्याबाहेर हाकलून लावले त्याच्या बरोबर प्रवीण देखील जाऊ लागला तेव्हा त्याला बोलवून राजा म्हणाला—“तू माझा अंतरंग मित्र म्हणून रहा आणि राज्यकारभार नीतीधर्मानुसार कसा चालविता येईल तो पहा ‘प्रवीण त्या गोष्टीस काबूळ झाला’

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— ‘राजा! पिशाच्च म्हणून राहून बाक्य नाही असे कळल्यावर ही आत्महत्या करण्यास तयार झालेला प्रवीण पिशाच्चाची मदत मिळताच जीवित सुधारण्याच्या प्रयत्नास कसा काय तयार झाला? त्याचे पांडित्य व त्याचे काम याचा परस्पर संबंध काय? त्यात उच्च अधिकारपद मिळविण्यासाठी पांडित्य का झोडून दिले? या प्रश्नांची उत्तर माहीत असून तू दिली नाहीस, तर तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर झकले होऊन तुझ्याच पायावर कोळ लागलीक’

विक्रमादित्य म्हणाला “प्रवाणच पांडित्य व पाण्णूक दाव्हीचा परस्पर पविष्ट संबंध आहे. तो खरा पंडित होता आपले पांडित्य विकण्यास लबाब स्वार्थी नव्हता पांडित्य समाजाच्या हितासाठी खर्च व्हावे ही इच्छा त्याच्या मनात होनी राज्यात थोडाच असेपर्यंत पांडित्याचा उपयोग नव्हता म्हणून तो आत्महत्या करावयास निघाला होता ते पाहता कायमच नाहीच करावला आवळ पांडित्य झाला कुठे वाटल. त्या माठी भुला पिशाच्चाची मदत उपयोगी होईल असे दाटल्यावर त्याने रक्षाक्या मदतीत ते घोगळे करणारे जे होणे त्यांना शिक्षा करण्याचा प्रयत्न केला तो राजाचा अंतरंग सल्लागार झाला तो आपले पांडित्य कसे उपयोगी पवते हे दाखवूनच प्रवीणने कदा क्षणभरही आपले पांडित्य सोडले नाही’

यशा सन्नेन राजाचे सोन बंग होताच वेताळ श्रेतासह अव्यय झाला आणि साडाला जाऊन नोंबकळू लागला

(कालिदास)

बुद्धीची शक्ती

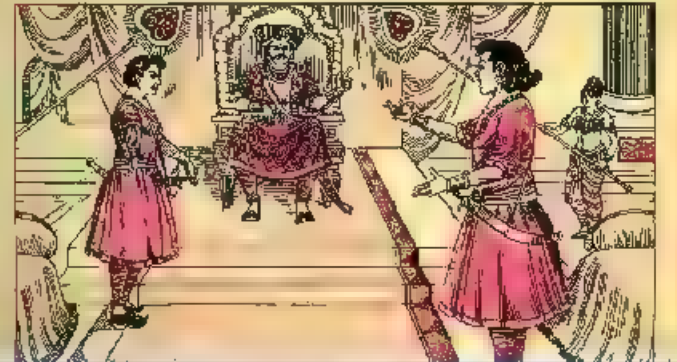
एका राज्याच्या सोन राज्या होत्या. रोणीना कुचे होती. मोठा दुभार होता. बाक्या बोटा मदपुढी होता. रीतीप्रमाणे मोठा युवराज व्हायला पाहिजे. पणु बाकट्या राणीने खुद केला की तिच्या युवराजाच युवराज नेले पाहिजे.

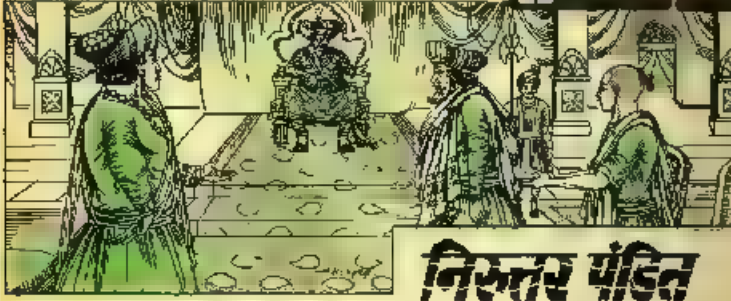
राजाने दोघांची परीक्षा घ्यावचे ठरविले त्यात जो पहिला येईल त्याला युवराज करण्याचे वचन दिले. त्याने दरबारात घोषाना विचारले—“वेताळले हुती वैन साने, वैन सामान्य जनावरे झाली जनावरे कुती झाली, कुती सोजरे झाली आणि मांजरे उंदीर झाले तर ती स्थिती बदलून पुन्हा पुर्ववत् स्थिती व्हायला काय केले पाहिजे?”

बाकटा बुद्धिती म्हणाला—“मांजकला खोलावून खंय टाकविला पाहिजे!”

मोठा बोटा वेत विचार करून म्हणाला—“किणव्या कोठारे प्रकम राहतील पाणी काळजी घ्यायला व्हावी; तघाचे पाणी व्यर्थ वाळ नये यत्नी काळजी बाळगवी पाहिजे; तळमोतला पिचल कातून टाकला पाहिजे, पाण्याचा सोडा करण्याचा व त्याचा पित्तव्यय व्हावा बासाळी सर्व प्रयत्न केले पाहिजेत.”

“या प्रयत्नाचे हेच उत्तर आहे. बुष्काळाची परिस्थिती निमोण झाली तरच मी म्हटले तसे होतं म्हणून खोरसाच युवराज होणार!” राजा म्हणाला.

निरुत्तर पंडित

पांड्य देशात हरिशंकर नावाचा एक विद्वान पंडित रहात असे. तो हिमिज-याला निवाला आणि अनेक देशात फिरून त्याने तेथील विद्वान पंडितांचा शास्त्रार्थात पराभव केला व विजय पत्रे मिळविली परंतु काशीच्या पंडितांचा पराभव केल्याशिवाय त्याची महत्वाकांक्षा पुरी होण शक्य नाही, असे वाटून तो काशीला आला.

काशीच्या राजाने हरिशंकराच्या इच्छाप्रमाणे दरवारी पंडितांची शास्त्रार्थ करण्यास परवानगी दिली.

काशीच्या दरबारात एकूणपन्नास विद्वान पंडित होते. त्यात गजकैसरी उपाध्याय नावाचा एक विद्वान पंडित होता. तो हरिशंकरला म्हणाला-“पांडित्यात शास्त्रार्थ करून एकाचा जय व दुसऱ्याचा पराजय करण्याची पद्धत आमच्याकडे नाही. पुराण व इतिहास लिहिणाऱ्या विद्वान पंडितांनी

कधी कोणाशी शास्त्रार्थ केला नाही की कोणाला जिंकले नाही. एका विद्वानाने दुसऱ्याचा पराभव करणे म्हणजे त्याला दुःखी करण्यासारखे किंवा त्याचा अपमान करण्यासारखे आहे. कोणी किती विद्वान असला तरी त्याच्याहून थोर विद्वान असलाच विद्वत्तेला योग्य किंवा योग्यदा असूच शकत नाही. त्यात कमी जास्त कोण आहे हे सदमति किंवा प्रसंगवशात कटून येते. परंतु त्यासाठी शास्त्रार्थ करून निर्णय घ्यावचो गरज आम्हांला कधी वाटली नाही.”

आपले व्यक्तिमत्त्व पाहून व आपल्या प्रतिप्रतिपक्षी वर्णन ऐकून स्वारी टाळाटाळ करण्यासाठी बोलत आहे असे वाटून हरिशंकर म्हणाला-“सामर्थ्य नसले की काही पंडित असेच उत्तर देऊन मोकळ होतात! शास्त्रार्थ करणे तुम्हाला इष्ट

नसेल तर मी जिकत्याचे कदूल करून विजयपत्र जिंकून घ्या.”

ते ऐकून एक तरुण पंडित म्हणाला-“त्यांच्या मनाचे समाधान करून देण्यासाठी मी त्यांच्याशी शास्त्रार्थ करायला तयार आहे. मी अद्याप विद्यार्थी दशतच असल्या कारणाने मी हारलो तर त्यात मला अपमान वाटण्यासारखे काहीच नाही. त्यांचा जय झाला तर ती मी मान्य करीन. त्यांना विजयपत्र घेऊन जाऊ द्या. त्यांनी सला प्रथम तीन प्रश्न विचारले नंतर मी त्यांना तीन प्रश्न विचारून.”

राजाने ते मान्य केले. तेव्हा हरिशंकरने पहिला प्रश्न विचारला-“या जगातून माठ काय?”

“हे पहा, आकाश!” तो तरुण पंडित म्हणाला.

त्याच्या प्रश्नाचे बरोबर उत्तर वेदांत अर्थप्रमाणे नसा होते; भौतिक अर्थे आकाश होते, असे हरिशंकरचे मत होते. परंतु तरुण पंडिताने दिलेले उत्तर त्या प्रश्नाचे उत्तर नाही, असे म्हणता येईना म्हणून हरिशंकरने दुसरा प्रश्न विचारला-“मोग-साने मोठे होण्यासाठी काय केले पाहिजे?”

“मनात विचार करून सत्वात व्यक्त केले पाहिजे.” तरुण पंडित म्हणाला.

ते उत्तर बरोबर नाही, असे म्हणता आले नाही, म्हणून हरिशंकरने तिसरा प्रश्न विचारला-“सर्व कळावे असे वाटत असल्यास काय केले पाहिजे?”

“आपली दृष्टी असेल आणि सूर्यप्रकाश स्वच्छ असेल तर सर्व कळेल” तरुण पंडित म्हणाला

हरिश्चंकर ते उत्तर ऐकून ते उत्तरदेखील बरोबर नाही, बरे म्हणू सकला नाही तरी तो म्हणाला—“तू तर अगदी सरळ असे उत्तर दिलेस की! त्यात तुझे पांडित्य प्रगट झाले नाही.”

“होय! मी लहान आहे. मी आपत्वा बुद्धीप्रमाणे उत्तर दिले झूठ असेल तर त्याचे खंडन करा की!” तरुण पंडित म्हणाला

“ते सोड. तू मला विचारायचे ते प्रश्न विचार” हरिश्चंकर म्हणाला

तरुण पंडिताने विचारले—“तुम्ही काठून आलात?”

काय उत्तर द्यावे, हे हरिश्चंकरला कळेलना. सात्विक दृष्ट्या त्या प्रश्नाचे उत्तर “माहीत नाही!” हे होणे तो कोणत्या गावाहून आला ते त्या तरुण पंडिताला माहीत होते तेव्हा ते उत्तर

दण्यात काही अर्थ नव्हता. म्हणून हरिश्चंकर म्हणाला—“तुच सांग!”

“सर्व लोक या मृत्युलोकांत जिकडून येतात, तुम्ही तिकडूनच आलात” असे उत्तर सांगून त्याने दुसरा प्रश्न विचारला—“तुम्ही कोठे जाणार?”

त्याचे देखील सात्विक दृष्ट्या उत्तर “माहीत नाही!” हेच होते

परंतु हरिश्चंकर म्हणाला—“तुच सांग,”

तुम्ही द्विविजय करण्याचा विचार सोडून आपल्याच वेशात परत जाणार!” हे उत्तर सांगून त्याने तिसरा प्रश्न विचारला—“तुम्ही इकडे काय घेऊन आलात आणि काय घेऊन चाललात?”

हरिश्चंकर म्हणाला—“मी या प्रश्नाचे उत्तर देऊ शकेन मी आपला ‘अहंकार’ घेऊन आलो होतो. त्याचा भार यथं फेकून देऊन निर्येक अंजन जातो आहे!”

असे म्हणत हरिश्चंकरने तरुण पंडिताला वाकाचकी देऊन त्याला आश्चर्यात दिला

१५८. प्राचीन काळातील मद्यपात्रे

अजय्य समुद्रात सुमारे २१०० वर्षां पूर्वी एक बहान बुडाले. संशोधकांनी त्याचा शोध काढून पाहिला तर त्यात बाहुल्यांच्या आकृतीत बहलावधी मद्यपात्रे सांपडली. त्यांच्या बरोबर अनेक आश्चर्यचकित करून सोडणाऱ्या प्राचीन काळातील वस्तू सापडल्या. ही ग्रीक व रोमन मध्याची आहेत

एके काळी विवर्म देशात महेंद्र नावाचा एक वादुमार रहात असे. तो राजा महाराजांच्या दरबारात बापले प्रयोग करून पुष्कळ पैसे मिळवी त्याने अनेक पोर पदव्यादेखील संपादन केल्या होत्या. परंतु तो कर्णासारखा दानी असल्या कारणाने त्याने संपादन केलेले सर्व धन व संपत्ती संपुष्टात आली.

महेंद्राचा मुलगा जितेंद्र इंद्रजाल विद्येत 'बापसे बेटा सवाई' मिळाला. परंतु काल पाळटला होता आणि लोकांची इंद्रजाल विद्येवरचा विश्वास कमी होत गेला होता. त्यामुळे प्राप्ती कमी होत होती आणि जितेंद्र बापासारखाच उदार असल्या कारणाने गरीबी आली.

जितेंद्राच्या दोघे मुल्ये होते. त्याने आपल्या दोघां मुलांना इंद्रजाल विद्या शिकविली. एक तर ती विद्या त्याच्या

घरात पिढ्यान् पिढ्या चालून आली होती. याशिवाय पुढेमागे पुन्हा इंद्रजाल विद्येचा पुनरुद्धार होण्याची त्याला आज्ञा होती म्हणून त्याने आपल्या मुलांना चुनरा काच घंदा काहीच शिकविला नाही, फक्त इंद्रजाल विद्याच शिकविली.

जितेंद्राचा मोठा मुलगा रामू हा स्वभावाने थोडा खर्चीक होता. लहानपणी त्याला त्याचा बाप मागून तेव्हा पैसे देत असे. परंतु परिस्थिती बदलल्याची गोष्ट त्याच्या जीव्यात कधी शिरलीच नाही म्हणून मागितल्याबरोबर बापाने पैसे द्यायचे बंद केले तेव्हा त्याने घरातच चोरी करायला सुरवात केली. ते कळल्यावर जितेंद्राने रामूला खूप सोडपून काढले इतके की खेनडी बापावर रागावून घरातून निघून गेला आणि घरी परतलाच नाही. बापाने मुलाला रग्यात मारले होते

खर परंतु रामू म्हणजे आदिला जीव की प्राण वाटे म्हणून तिने व तिच्या बरोबर रामूच्या बापात दोघांनी ती मोष्ट घनाला फार लावून घेतली त्यांनी अवकृण धरले व दोघे मुलाच्या नावाचा खप करीत जगाचा निरोप घेऊन निघून गेले. म्हणून जितेंद्राचा बाकटा मुलगा बंदू पोरका आला

परंतु बंदू खंदीर मनाचा होता, बाबरला तो पावोगाव किन्न जाडूचे प्रयोग रस्त्यावर करी आणि जी थोडी मिळकत होई त्यावर आपला उदर निर्वाह चालवी. तेवढ्यावर समाधान घालून तो दिवस काढीत होता.

एकदा तो एका गावातल्या रस्त्यावर जाडूचे प्रयोग करीत होता. ते पाहण्यासाठी बरीच मुले जमा झाली. स्वयंच्याकडून पैसे मिळणार नाहीत हे माहीत असूनही त्याने जाडूचे प्रयोग केले व मुलांना खूष केले.

इतक्यात शेजारच्या घरात एका लहान मुलाचे रडणे ऐकू आले. चंभूने आपले जाडूचे प्रयोग थांबवून त्या घरी जाऊन धक्कशी केली तेव्हा त्याला कळले की एक चाई आपल्या घार बवं बघायला मुलाला मारीत होती

मुलाच्या बापाला कसला तरी मोठा आजार होता. तिने नवऱ्याकडील नवस केला होता की नवऱ्याला बरे वाटेपर्यंत

दुपार पावतो उपास करून देवाचे वसैन करावयाचे व त्यानंतर जेवायचे आणि शेवाच्या रुपेने तिच्या नवऱ्याचा आजार बरा होत आला होता. कसे तरी सहा दिवस कोटल होते. सातव्या दिवशी मुलाला दुपारपर्यंत उपाशी राहणे अचक्य वाटू लागले. त्याचा जीव भुकेने कसाबीस झाला होता म्हणून तो रडत होता. तिला बघ-दर्शनाला जायचे होते तिने पुष्कळ सांभून समजावून पाहिले परंतु मुलगा ऐकेच ना म्हणून ती त्याला मारीत होती.

मुलाला इतका वेळ उपाशी ठेवणे बरोबर नाही आणि त्यावर त्याबद्दल त्याला मारणे फारच वाईट, असे चंभूला झटले

तो तिला नम्रपणे म्हणाला—“आई! लहान मुलात देवाचा वास असतो. त्यांचे मन निर्मूल निष्कलंक असते या लहान मुलात जी देव आहे त्याला तुम्ही ओळखले नाहीत आणि जाणखी कोणत्या देवाच्या दर्शनाला जाता आहां, हे नाही मला कळले कृपा करून सांगाल का?”

ती दिडल्यासारखी होऊन म्हणाली—“तुझे माथे फिरले आहे. तू माथे फिर आहेस म्हणूनच तुम्ही ही दशा झाली आहे. तुला याच्यात देव दिसतो आहे तर तू या देवाला काही वेळ पहात रहा. मी देव दर्शन करून येते आणि याच्या चरोबर

चंद्रने ते मान्य केले आणि मुलाला गोड गोड बोलून व लहानलहान जाडूंचे प्रयोग करून रंजवले. तो भूक लहान विसरला त्या आईने परत व्याख्यावर मुलाला व चंद्रला जेवायला घातले.

जेवण झाल्यावर चंद्रन त्या आईला विचारले—“आई! तुम्ही म्हणालात तो देव कोण आहे हो? नीमुळा त्याचे स्थान प्णान म्हणतो!”

ती थोडी हसून म्हणाली—“देव म्हणजे सामान्य देव वाटला का तुला? अरे प्रत्यक्ष देवाचा अवतार आहे तो तो आपल्याशी बोलतो आपल्या प्रश्नांची उत्तरे देतो. तुझ्यावर त्याची कृपाकृटी माली तर तुझं सर्व दुःख दूर होईल.”

चंद्रने कुतूहल बाहेतच बाढले. तो तिनं सांगतल्या जागी गेला. तेथे लोकोची फार मोठी गर्दी होती. एका उष्ण आसनावर दावी मिशा असलेला एक साधू बसलेला होता तो लोकांना सद्धानाची म्हानळा खांगत होता. जो कोणी संकटात असेल त्याने त्याच्याजवळ खुबाल थांबे बोर गरिबांचे कष्टी लोकांचे दुःख व कष्ट दूर करण्यासाठी त्याने अवतार घेतला असल्याचे तो सांगत होता. भूतमभूत तो हवेतून भस्म काढून लोकांवर टाकत होता.

काहीजण रहात होता या कठीं विविध अविद्वनसनीय नाट्यांच्या गोष्टी तो दाखवीत असता लोक “हे परमात्मा!” म्हणून घोष करीत होते.

चंद्रला हे सर्व विस्मय दाटू लागले तो साधू करीत होता ते सर्व त्याला करता येत होते. परंतु तो एक सामान्य गारडी किचा फार तर जादुगारच राहिला, परंतु हा साधू देव झाला हे काय गुपित आहे हे कळले म्हणून चंद्र दिवसभर वाट पहात राहिला मध्यरात्रीच्या सुमारास अक्त लोक निघून गेल्यावर चंद्र साधूला भेटला.

‘कोण रे तू?’ साधूने त्याला विचारले आणि कुतूहलपूर्वक त्याच्याकडे पाहू लागला

“मी एक जादुगार आहे तुम्ही आपली जादूची शक्ती दाखविली ती मी पाहिली परंतु ती तुमची दैवी शक्ती होनी वसेल लोक म्हणत होते, परंतु हेच जादूचे प्रयोग मी करतो, परंतु मला पोटापुरते खापला प्यायलामुद्धा मिळत नाही लोक तुम्हाला देवाचा अवतार मानतात हे कस काय हे विचारायला मी तुमच्याकडे आलो आहे” चंद्र म्हणाला, त्याने त्या साधूला त्या अविद्वनसनीय गोष्टी करून दाखविल्या.

“घात गुपित असे काही नाही मी देवाचा अवतार आहे. मला ही विद्या सहज अवगत आहे तू ती विद्या कष्ट करून शिकला आहेस तुला साधन सामुप्रीची गरज आहे, मला त्या सर्वांची गरज नाही” साधू म्हणाला “अस्स! तरमग मी आपले बोट कापतो तुम्ही ते पुन्हा जोडून दाखविता का?” चंद्रने विचारले

साधूने होकार दिला. लगेच चंद्रने आपल्या लहानशा सुटीत बोट कापून घेतले आणि लालभट्टक रक्त वाहू लागले साधूने कापले बोट थ्यास्थानी ठेवून काही तरी मंत्र म्हटला. रक्त नाहीते झाले व बोट असे होते तसे झाले.

“अशक्य! ही विद्या आमच्या कुटुंबिया-
शिष्यां आणि कोणाला माहीत नाही!”
चंद्र गुणगुणला.

साधू दचकून म्हणाला—“काय रे, तू
चंद्रका का?”

होय, तुम्हाला ते कासे काळजे?”
चंद्रकून विचारले.

‘मी तुम्हा भाऊ रामू आहे’ साधू
चंद्रकाडे अत्यंत श्रमाने पहात म्हणाला.

चंद्रकृत होऊन साधूकाडे पाहू लागला
आनंदतिरेकाने त्याच्या तोंडाकाडे एक
शब्दही निघाला नाही.

चंद्र साधूला पुढे म्हणाला—“मघां तू
विचारलल्या प्रश्नाचे बरोबर उत्तर सांगता
हे जग म्हणजे एक साया आहे. तू एका
मुलाला जादू दाखवून त्याची भूकतहान
विश्रयला लावलेस. तो लहान मुलगा
तुझ्यात देव आहे का पहात असणार.
मोठ्यांची गोष्ट तशी नाही. मी स्वतः
देव आहे असे सांगून इंद्रजाल करून देव
झालो तू शास्त्री किंवा आधुनिक होऊन

जादूचे प्रयोग करून पाहिले किंवा आधुनिक
म्हणून राहलास. लोक माझी जादू व तुम
जादूचे प्रयोग पाहतात परंतु त्यांना धंका
संसार काही वाटत नाही जगात आनंदात
सौख्यात रहावयाचे असेल तर विद्या घेऊन
पुरत नाही घेऊन शास्त्र लोकांना भुष्ट
पाडता आली तरच तुझ्या विद्येचे पूर्ण माप
तुझ्या पदरात पडेल मी तेच केलं ‘देव
आहे म्हणून मी छोटे बोललो त्याचा हा
फायदा झाला. लोक भोळे भावडे आहेत
सोपयस मला कोणत्याही गोष्टीची उणीव
भासणार नाही. तुझी शंका मिटलीता
आता? तर नग ये!’

चंद्र निघून गेला संतर तो कोठे गेला,
त्याचे काय झाले, कोणास काही माहीत
नाही परंतु विदर्भ देशात पूर्वेकडील भागात
एका कोपण्यातल्या शाही देवाचा अवतार
झाला असल्याचे व तो अनेक दिव्य चमत्कार
करीत असल्याचे ऐकून लोकांची गर्दी
त्याच्या दर्शनासाठी होत असल्याचे एक
वेळ लाराव.

चोर दरवाजा

एका राजाला दोन मुलगे होते. मोठा मूर व पराक्रमी होता. धाकटा भितरा व हठी
होता. एकदा धाकटा बापाला विचार लागला—“मोठमोठ्या राजवाड्यात व
किल्ल्यात चोर दरवाजे असतात इतके आपल्या राजवाड्यात सुद्धा आहेत का?” बापाले
बुध्दका असल्याचे समितले. मुलगा ते पहावयाचे असल्याचे सांगू लागला

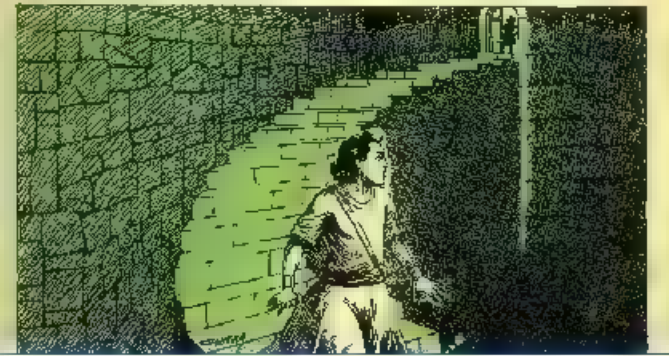
ते माझ्याशिवाय आपली प्रयानांशिवाय आपली कोणाला कळता कामा नयेत
पण तुला आता त्यांची गरज का वाटली?” बापाले विचारले

“समजा, राजाचे स्वामी कधी आणि कोणाचे सहाय्य मला मिळत नाहीसे वाटते तर
माहीत असलेले बरे म्हणून विचारले.” मुलगा म्हणाला

राजा सध्या उठला आणि स्थाने मुसला एका दरवाज्यावरून नेऊन दार उघडून
पलीकडे असलेला जिवा दाखविला. मुलगा जिवा उतरून बाट पाहून घाबरा निघाला
राजाचे सध्या दरवाजा आतून बंद करून घेतला.

काही वेळाने राजाच्या मुलाने परत येऊन दार खडखडवून पाहिले

राजा दार न उघडता आतून म्हणाला—“तुझ्यासारख्या भित्त्याने किल्ल्यात असता
कामा नये. या बागदि मेलास तर तुझ्या राजाच्या राज्यात जाऊन पोचतील. आता
यापुढे तेथेच जाऊन रहा. आपले तोंड मला तुला दाखवू नकोस.”

राजाची तीर्थयात्रा

अग राजा एक थोर राजपुरुष होऊन गला. पराक्रम व शौर्य यांजबरोबर न्याय युक्त कारभार व दया, दीर्घाय आदिक राजोचित प्रसिद्ध गुणामुळे तो लोकप्रिय राजा होता. एकदा त्याच्या राज्यात काल्याची साथ आली आणि राणी व एकुलता एक मुलगा काल्याच्या आजारातून बळी पडले. ही दारुण शोक असण्य़ा त्यातून राजाच मन वा जगावायून बितळे तेव्हा त्याच्या मंत्र्यांनी व राजमुकुने त्याला तीर्थयात्रा केन्धाने दुःख शोषरेल असा सल्ला दिला.

अग राजा त्या शोष्टीस कबूल झाला. परंतु मनी त्याच्या तीर्थयात्रासाठी भेष, शस्त्रादी हत्यादी तयार करू लागले ते त्याला मान्य नव्हते.

ही एकटा प्रचाराला जाणार आहे हा राजसी थाट मळा नको आने त्याची परज नाही " तो म्हणाला.

आपण राजाला शोभल अशा तयारीत मेला नाहीत तर कसे चालेल? या शिवाय आपण मईपर्यंत आपले रक्षण कोण करणार? गरीबी रिकामी असतां कामा नये राजा नाही तर कारभार कसा काय चालणार?" मंत्र्यांनी त्याला विचारले.

"मी परत येईपर्यंत माझा धाकटा भाऊ संग तुमचा राजा म्हणून राहील मी माझ्या गैरहजेरीत राजा म्हणून त्याची नेमणूक करीत आहे." अग राजा म्हणाला.

ते ऐकून सर्वांची तांड उतरली राजाने ते बोलिले परंतु राजाने त्या शोष्टीकडे दुर्लक्ष केले. त्याने तीर्थयात्रेसाठी त्याला योग्य वाटला तो पोसाक केला आणि एक मोठी काठी हातात घेऊन सामान्य यात्रे-कन्यासारखा पायीच निघाला.

संग स्वभावान कुटिल व दुष्ट होता आणि क्रूरपण होता. त्याला कोणते ध्यस्त नव्हते असे वस्तूचेच या ध्यतिरिक्त त्याला अधिकाराचा मग होता. राज्याच्या सर्व अधिकार्यांनी राजाच्या तोंडावर ती गोष्ट सांगितली नाही.

संग राजाने तिहासनावर बसताच सर्व जुन्या मंत्र्यांना काढून टाकले अग राजाचे से विस्वासपात्र होते त्यांना कोणत्याही अधिकार पदावर राहू दिले नाही. त्याच्या जागी त्यांना आपल्या विस्वासपात्र लोकांना नेमून त्यांच्या करवी शोषनाला सुरवात केली. अत्याचाराचे नान नृत्य चडूकडे चालू असतां प्रजेत हाहाकार उठाला त्याचे अधिकारी वाटेल त्या घरात शिरून कोठे पुष्कळ धन आहे, कोठे सुंदर सुंदर स्त्रिया आहेत हे जाऊन सगला सांगत आणि संग न्यायनीती ठोक्याला गुंडाळून ते धन व त्याला वाटेल त्या स्त्रीला उचलून घेऊन जाई. देशातल्या मूल्यवान वस्तू परदेशात पाठवून तो परदेशातली शस्त्रां मागची कारभार वाढल्याने प्रजा चावळून देश सोडून जाऊ लागली. देशावर ज्यांची शक्ती होती ते मात्र देश सोडून गेले नाहीत. परंतु त्यांना मनःशांती किंवा सुरक्षितता संगच्या राज्यात मिळण्याची जाणू दारिली नाही सुपीक जमिनी पडीत

राहू लागल्या सोन देशातून परदेशात जाऊ लागले आणि धान्य भागबाधे लागू लागले. विलासाच्या वस्तू वाढून मग-धियासाठी जीवनावश्यक वस्तूंची निर्यात होऊ लागली.

संगच्या वस्त्रावाश परदेशीच आले होते. लवकरच त्यांनी अलाट सपती मिळविली त्यांनी निष्पूरण प्रजेशी काग-ध्यास आणि जास्तजास्त भोगविवासात संग बुडून जाण्यास आवश्यक ती सर्व कामे केली.

ते त्याला सांगत "तू शक्यतो आहूत सर्व भोग भोगण्यास तुला अधिकार आहे, कोणत्या मिथ्याचे कारणच काय?"

ना म्हण- मी तर राजाचा प्रतिनिधी आहे खरा राजा माझा मोठा भाऊ अंग आहे, नाही का ?”

“महाराज आपण इतका भावडेपणा दाखवून कसे चालेल? आपण राज्याभिषेक करून घ्यावा म्हणजे आपल्या हाताने सर्व अधिकार येईल मंतर आपल्याला वाटेल ते करता येईल कायदा करण्याचा व त्याचे पालन करण्याचा अधिकार आपल्याला मिळेल वाटल्यास आपल्या वडील वंधूना मृत्यूदेडसुडा देता येईल, त्यांनी त्याचे कान भरले

ते एकूण सगळे कातणत झोटे वातली आणि थरथर कापू लागला. म्हणाला-

“नाही, नाही! ते काम माझ्या हातून होणार नाही”

“हा भितरेपणा आहे! असले मानसिक दोषंय राजपुरुषाला शोभत नाही. जरा विचार करा, अंग परत आल्याबरोबर तुमचे हे सर्व वैभव हातातले निघून जाईल पुढच्याकडे हुकूम पाहणारा सुडां मंटेणार नाही. अधिकार राहणार नाही तुम्हाला आपली इच्छा म्हणून राहणार नाही हे मुळ सोडून आणि नंतर सर्व कष्ट सोतायला लागतील, तो विचार न करतां तुम्ही भावाचे प्रेम जास्त मानतां का ?”

सगळे ओके खडबडीत म्हणाला “तुम्ही काम बरे वाटेल ते करा” असे सांगून सिंहासनावरून खाली उतरला

अंग राजाचा वध करवा असा हुकूम जाहीर झाला

जुने पंतप्रधान रघुपती हजार डाळ्यांनी घडसल्या सर्व शोष्टी पहात होते. त्यांना हे सर्व कारस्थान कळल्याशिवाय राहिले नाही. त्यांनी आपल्या शिकविनेल्या कबू तारांकराची या सर्वे गाष्टी महाराजांना कळविल्या ते कळल्यावर अर्ब महाराज फक्त हसले.

तीर्थयात्रेमुळे महाराजांच्या मनाला चांगलाच विरंगळा झाला आणि मन बरेच हलके झाले. पुन्हा जगण्याची इच्छा मलात

उपजाला. बाती स्वदेशावध्या त्यांच्या मनात प्रेम वाढत गेल्याचे भासू लागले प्रजकिवपी प्रेम हातेच, इतक्या दिवसांच्या अंतराने ते अधिक पाहले स्वदेशी परभाव असे त्यांना वाटू लागले ती गोष्ट मनात आली नमको नेव्हाच कबूतराकरवो राज्यात होत असलेल्या कारस्थानाची बातमी त्यांना कळली. कबूतरांकराचीच त्यांनी आपल्या प्रधानाची पत्रव्यवहार केला सगळ्या सर्व कारवाया त्यांना चांगल्या कळल्या

जून, बारा, थंडी, पाऊस सहन करावा लागल्याने राजाच्या देशात व येथ्यात पुष्कळ बदल झाला. रंग घोडा काळवडला. दाढी भिशा वाढल्या. होक्यावरचे लांबे लांब केस जटा पडल्यामुळे आणि घुड्यात

मासल्याने विचित्रच दिसत होते राज्या बाजूच्या काळेत एक मोठा तांबडा मीळ होता त्यावरूनच त्याची कृष्ण पट्टे शक्य होते.

मध्यतरी सगळ्या अनुयायांपैकी कोणा- लाच अंग राजाचा श्रावणता लागला नाही. एका जसाही तरुण अनुयायाने एक पुरलेल मळे उकळून त्याचे मुंडके कापून आणून तंगला दरबारात आणून बालविते आणि ते अंग राजाचे असल्याचे सांगितले मुंडके पाहून ते कोणाचे आहे हे ओळखण शक्य नव्हते. म्हणून सगळा त्याचे म्हणणे खरे वाटले व त्याने त्याला मोठे बक्षीसही दिले आता त्याचा राज्याभिषेक होण्यास कोणी आडवा येणे शक्य नाही असे त्याच्या

नव्या मन्त्राने त्याच्या सांगितले संग ते एकून खूष झाला.

संगच्या राज्याभिवेकासाठी तयारी सुरू झाली

त्या देशाच्या रीतीप्रमाणे राज्याभिवेक समयी एक संस्कार एकांतात होत असे त्यावेळी दरबारा इद्रजाल करण्यास मंत्रिक प्रमुख हजर रहत असे या इद्रजालिकाने कुटुंब अंग राज्याच्या घराण्याचे राज्य सुरू झाले तेव्हापासून दरबारात होते. ह्या संस्कार राजवाड्यातच एका आंतल्या एकांत जागी होत असे तेथे सिंहासन असे व तेथे तो संस्कार होई. त्या वेळी सिंहासनावर समताना एक विशिष्ट सोडा हातात

घेऊन राजाला विहासनावर बसावे लागे इद्रजाल विलंबे प्रयोग संपल्यावर राजा सहा प्रमुख नागरिकांसमक्ष अत्यंत प्राचीन काळातला तो देशमात्रा सोडा हातात घेऊन सिंहासनावर बसत असे. ह्याच तो मुक्त संस्कार असे.

परंतु तो जुना प्राचीन काळाचा सोडा कोठे विसरेना. म्हणून अगदी तसाच नवा सोडा तयार करविण्यात आला. इद्रजाल विघ्ने निष्णात अशा सप्त ह्या त्या कुळातला मोठा होता तेव्हा त्याचे वय सत्तर वर्षांचे होते इद्रजालिकाचे घराणे पिढ्यान् पिढ्या राजभक्त म्हणून प्रसिद्ध होते म्हणून अंग राजाविषयी त्यांच्या मनात किनीही शक्ती असली तरी संग राजाच्या मनात विश्वास उत्पन्न होण्यासाठी तो त्याच्याशी आपलो बरकरारी प्रकटी दर्शवित असे

इशा राज्याभिवेक आहे अंग राजाने एक तीर्थयात्राकडे म्हणून राजधानीत प्रवेश केला राजधानीतल्या देवळात श्रंतक तीर्थयात्री येत. त्यांच्याबरोबर प्रवेश करून कबूतराकरवी ठरलेल्या योजनेप्रमाणे तो आला आणि रात्री संपतच्या घरी राहला

गुप्तपणे होणाऱ्या त्या संस्कार प्रसंगी संपतने जाताना बरोबर अंग महाराजाला जागी रघुपतीजवळ गुप्तपणे ठेवलेला सोडा घेऊन जायचे ठरविले अंग महाराजांना

गुप्तपणे मपत व रघुपती भेटले तेव्हा सोळावू शकले नाहीत. महाराजांनी काही अस्पष्ट गुप्त अशा गोष्टीची ओठवण करून देऊन आपल्या काखेतला खणेचा नीळ दाखविण्यावरच दावांनाही त्यांनी ओळख पटली मपत म्हणाला—'महाराजांना काणी ओळखू शकणार नाही याचे प्रला खात्री झाली आहे तेव्हा मला माझ्या सुक्तीत नक्कीच यश मिळणार रघुपती! आपल्या बाजूने प्रजा आहेच, संकेत मिळताच श्रंजेन हुता केला पाहिजे याची व्यवस्था नु करून ठेव'

अरे ठिणगी पडल्याबरोबर स्काट होता तशी प्रजा चालून आली नाहीतर मी आपल नाव बदलून टाकीन पण तू ह्या झडा कसा कसय आत तयार? राजवाड्यात कडक पाहण आहे आणि प्रत्यकाची झडती कडकपणान घेतली जात आहे.' रघुपतीने मावघ राहण्यासाठी स्टूटन

मी आपल्याबरोबर एक मदतनीस नगदासाठी परवानगी घेऊन ठेवली आहे मी महाराजांनाच मदतनीस म्हणून नेणार आहे मलादेखील अशाच खांब मिशा व दाढी आहे म्हणून आम्ही दायाची जोडी जमून येईल आम्ही बरोबर ज सामान घेऊन जाऊ त्याची झडती होईल हे मला माहीत आहे. तरी देवाची कृपा असेल तर

त्यांची तजर चुकवून सोडा आत पोचेल या झडतातून घीचे भोळे दोन कागद घेऊन त्याच्या मधोमध ता झडा चांगला इस्तरी करून ठवायचा म्हणजे चुप्या पडणार नाहीत. दाही कागदांच्या कडा कागदाच्या चिकटवून घ्यावच्या इतर सामानाबरोबर सोडा कोणाका कळायचा नाही' मपत म्हणाला

देवाच्या तुरपेन सर्व ठीकच झाले कागदांमध्य ठेवलेला सोडा कागदाच्या नजरेस आला नाही त्या गुप्त समारंभाला दांध इद्रजालिक, माजीप्रधान रघुपती आणि यांच्याशिवाय माजी रक्षण मंत्री रणधीर आणि सगळे चौथ मंत्री हजर होते. खली

प्रमाणे सर्वांनी निःशस्त्रपणच आत प्रवेश केला होता. सिंहासनाच्या मागे भिनीला दोन तलवारी फुलीसारख्या ठंबून बर दाल बांगून ठेवली होती. राज्याभिषेक सत्कार प्रसंगी ती एक आवश्यक रूढी म्हणून मानली जात असे.

राजपुरोहित संगला आत घळून आला आणि दार बंद करून त्याने कडी लावून घेतली. त्याने काही मंत्र म्हणून इद्रजालिक संपतला प्रयोग सुरू करण्यास आज्ञा केली.

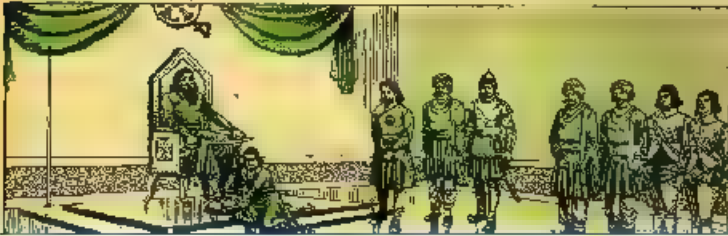
संपन्न शहा उपविलळा कागद उचलळा आणि तो दोन्ही बाजूंनी फिरवून सर्वांना दाखविला व एका सुरळीसारखा गुंडाळला. रेषावा मदतनीस म्हणून आलेल्या अंग राजाने भिनीला अडकवलेली एक तलवार घेऊन तिचे टोक त्या सुरळीत झुपसले आणि जरासे झकडून तिकडे फिरविले. नंतर तलवारीने शंघा वर उचलून उभा राहिला. तो जुना झोडा पाहून सर्व आश्चर्यचकित झाले.

नंतर इद्रजालिकाचा मदतनीस सिंहासनावजवळ जाऊन तो स्वतः सिंहासन

वसला. त्याने तलवारीचे टोक संगकड बळवून विचारले—“संगा! माझा आवाज तुला तक्कीच ओळखेल. तुला स्वतःचे क्षेत्र कुद्याकडे हने असेल तर वारण माग. नाहीतर तुझा या क्षणी संघट निश्चित समज.”

संगने आपल्या थोरल्या भावाचे पाय धरले. संपत्तने भिदीवरची दुसरी तलवार काढून घेऊन पुरोहिताच्या तक्कातला शंख घेऊन जोराने फुंकला. बाहेर वाट पहात असलेला प्रजंला तीच कृण होती अंग महाराजांचे निव्वासपाम चिन्तारं व राज वादचातले रक्षक प्रजंला घेऊन आत शिरले. प्रजंला हल्ला होताच रघुपतीने कडी काढून दार उघडले.

“अंग महाराजांचा जयजयकार असो!” असा जयघोष करीत प्रजेने महाराजांना आपल्या खांद्यावर बसवून दरबारात नेले आणि सिंहासनावर बसविले. संग व त्याच्या अनुयायांच्या हातात वेड्या पडल्या. ते माघ सरकल आणि सरास्र शिपायांनी त्यांना आपल्या ताब्यात घेतले.

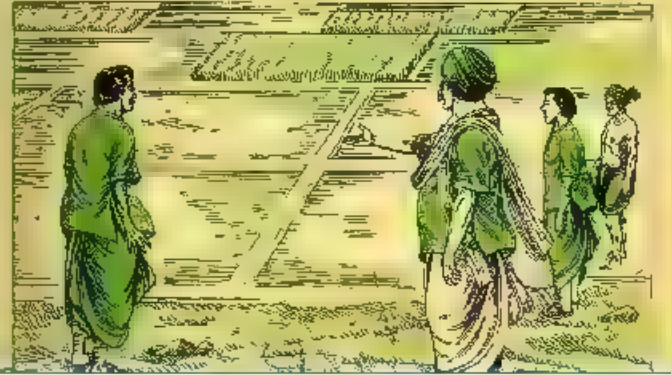
न्याययुक्त वांटणी

एका शेतकऱ्याचा बोक्रे मुलगे हात बोरला हुशार हाता व धाकटा थोडा थोडा होता. शेतकरी वर्षापूर्वी गंगे प्रमुखोत्सवस मुलांला बोलावून म्हणाला—“बोरल्यान माझी जी पर्जन्य आहे तिचा, चारो वर्षांनी माघ येऊन तीन हजार बार होईल एवढा भाग घ्यावा आणि बाकी धाकट्याला घ्यावा. परंतु वांटणी न्यायशिरासमोर व्हावी.”

गंगे भरण पावल्यावर सोठजाने शेत चारी बाजूने माघले ते बरोबर तीन हजार बार निघाले. ते धाकट्याला म्हणाला—“बाबांनी मला जेवढी जमीन मागिलेली होती तेवढी मी घेतली बाकी उरलीच नाही. न्यायाची काय करू?”

धाकटा ते ऐकून काय बोलणार? परंतु त्यात त्याच्या न्यायाय वाटला तो न्यायशिराकडे गेला आणि न्याय करायला दिवंती केली.

न्यायाधीश दोघां भावांना घेऊन येताचर मला आणि शेत चारी बाजूची माघले अर्धे ते बरोबर तीन हजार बार असल्याची खात्री करून घेतली. नंतर त्याने त्या जमिनीच्या मधीमधे एक रेषे उभी करवली आणि एक आठवी काढून चार भाग पाडले आणि तिकडे कोपल्यातले दोन बाग सोडताला निवडून घ्यायला सांगून बाकी दोन धाकट्याला दिले. दोघांच्या शेताचे प्रत्येक चारी बाजूची घेतले तेव्हा तीन हजार बारच आले.

रामाचा विवाहोत्सव

एका गावी एक जुन रामाचे देऊळ होते. रामराष्ट्री त्या देवळात पुजारी होते. त्या गावात कोणी सत्ता तर तीन दिवस त्या देवळात पुजा होत नसे आणि देऊळ बंद रहात असे.

गावापासून थोड्याच अंतरावर एक मोठे बाजाराचे गाव होते. त्या गावात आठवड्याचा बाजार भर तेव्हा जवळपासचे लोक मोठे, डाळ बगिरे गरजच्या वस्तू खरेदी करण्यासाठी येत. एके दिवशी आठवड्याच्या बाजाराला रामराष्ट्री गेले होते. गरजेच्या वस्तू विकत घेऊन ते गाडीत बसून परतू लागले तेव्हा समोरच्या टोकडीवर राहणाऱ्या बाष्पाचे स्थाना हाक मारली. राम राहत्यांनी त्यांना भेटून विचारला की 'आहे का विचारले? बाष्पाचे काय ते सांगितले.'

म्हणे, गेल्या महिन्यात त्या बाष्पाची बादको फार आजारी पडली असता

कोणाच्यातरी सांगण्यावरून त्या बाष्पाचे बायकोचा बाजार बरा झाला तर सीता-रामांच्या सगळ्या विवाहोत्सवासाठी एक हजार एकदां-अकरा खर्च करीन असे सांगणं घालून नवस केला होता. तबबाला देव पावला आणि बाष्पाच्या बायकोची तबबन बरी झाली.

बाणी म्हणाला- शास्त्रीबुवा! केव्हापासून मी तुम्हांला भेटविं म्हणत होतो पण जमलेच नाही हो! थक का दोन हजार कामे निघतात बर तर असे पहा, माझ्या नवसाला देव पावला व माझी बायको जिवाच्या दुखण्यातून आचली. उद्यां मी बायकोला घेऊन तुमच्या गावी येतो सर्व तयारी करून ठेवा. परबा सीता-रामांचा विवाहोत्सव अगदी पाठाने झाला पाहिजे. दरिद्रतागयणाळा जेवण लायचं बर का?'

जणुकाही देव पावल्यासारखे त्याला वाटले. कारण तो पुजारी बाष्पापासून सीतारामांचा विवाह तबब म्हणून कोणी मागून केला नव्हता आणि आता इतक्या मोठ्या प्रमाणावर तो होणार म्हणून आनंदाने शास्त्रीबुवा म्हणाले- "गणेशोत्सव आनंदानं वा हो! सर्व तयारी करून ठेवतो."

तो आनंदाने गाडीत बसून बरी परतला बायकोला सांगण्याची आई झाली होती त्याला. परंतु पाहता तो आठवड्यावर कोणी सोपलेला दिसला. त्यांनी थोडे जोरातच विचारले- "कोण ते?"

पण उत्तर आले नाही.

शास्त्रीबुवांचा भावाज एकूण शास्त्री-बुवांची बायको असे म्हणत बाहेर आली- "मेला हा, गंला ताही का अणून! आत पा, सांगते!"

शास्त्रीबुवांनी आत पाऊल टाकतच विचारले- "कोण तो?"

'कोणास हाऊक लुका कुठला! संध्या-काळी आला आणि जेवाकला बाळा म्हणून ठाणे देऊन बसला नाही दाढले तर दयेन बीव देखून, म्हणाला. थोरासारखा दिसतो बाहेर त्याला हाकलले पाहिजे बाहेर.' बायको म्हणाली

"जेवून घेतो आणि त्याच्या समाचाराला जातो. आज आपल्याला देव पावला आहे का माहीत!" असे म्हणत शास्त्री बुवांनी बाजारपेठेच्या गावी बघलेले सर्व वृत्त सांगितले आणि म्हणाले- "कमी म्हटले तरी अर्धे रसे तरी बाचतील आपल्या दोघांच्या पुरेसे बरीकाठी कपडं होतील."

जेवण झाल्यावर शास्त्रीबुवा त्याच विचारांत गुंन बायल्यावर जवळले असत। बायको आली आणि म्हणाली- "बही, तो मेला तबाब लापून पडून आहे की! त्याला पहिल्याने बाहेर काढा नाही तर मागच्या बाजाने छिरेल की अंत."

माझलाजाने शास्त्रीबुवांनी कोपऱ्यातली हाडी घेतली आणि ती जोंजोराने पाऊल मोठयानं ओरबून विचारले—“कोण रे, ए! ऊठ, म्हणजे तर जायचा ह्यालतमुढा नाहीस!”

परंतु ओटीवरच्या साणसाने हालचाल केली नाही

शास्त्रीबुवांना धंका आली. त्यांनी जवळ जाऊन त्याला जोंजोराने हालवून पाहिलं. तरी तो हलका नाही

‘सगळी की सगळीच! मेला वोटत लंकाचा!’ शास्त्रीबुवा चिबून म्हणाले

‘मेला तर बरं झालं. सुटला’ या बात!’ नायकी म्हणाली

शास्त्रीबुवा ‘आत येऊन म्हणाले—

‘बोवेल! सुटली नाही जडकळो! तो मेला म्हणून केवळ तीन दिवस बंध ठेवावे लागेल. गणेशोदंनं परवां येतो म्हणजे अह आणि सीतारामाच्या विवाहोत्सवाची तयारी काय बोंबल करणार? त्याला पुन्हां केव्हा जमते कोणास ठाऊक?’

सग काय करायचे म्हणतां?’ ‘वाय कोनं शंका केली

चार पैसे त्याच्या तोंडात कांबल की झालं” असे म्हणत शास्त्रीबुवांनी घेटीत तळाला राखून लपवून ठेवलेल्या पैशातले शंभर रुपये काढून कनकडीला ठेवले. आतून धाकधूक हात असून मोठा पोर करून ते काळी खाल स्मशानात गेले. स्मशानातला पाहू रे-करी तेथेच एका ओपडीत रहात असे. त्याला बाहेर सोलावून शास्त्रीबुवांनी सर्व गोष्टी समजावून सांगितल्या व म्हणाले—“चार कानी झालेली सोष्ट लपत नाही बरं का?’

त्यानं ते काम करायला शंभर रुपये मागितलं. शेकटी पचाह्चर रुपयावर सौदा पटवून शास्त्रीबुवा त्याला म्हणाले—“हे बघ, मी जाऊन प्रेत घेऊन येईन, तोंपर्यंत तू खड्डा खणून तयार ठेव” असे सांगून शास्त्रीबुवा परत घरी आले

शास्त्रीबुवांच्या बायकोने एक मोठी चटई दिली. शास्त्रीबुवांनी तीत त्याला गुंडाळून

घेतलं. त्याला हातवावर गुपचूप घेऊन निघाले. अर्धी वाट चालून गेल्यावर थोडा दम लागला म्हणून गल्लीत आजूबाजूला कोणी नाही, याची खात्री करून घेऊन एका ओटशावर डोक्यावरचे ओझ उतरून ठेवले आणि जरासा दम घेतला

इतक्यात त्याच्या खांद्यावर कोणतरी हलकंच हात ठेवला, घाबरून ते मोठयानं ओरडणार होते. परंतु स्वतःका सावरून थांबलं

“ओहो! शास्त्रीबुवा का? या मध्य रात्रीच्या वेळी निघासत कोठे?” एक जण म्हणाला शास्त्रीबुवांच्या छातीत धडधड चालू होती. त्यांनी जावाजावरून गावातल्या विठू दारूबाबूला ओळखलं

“झोप लागना, म्हणून निघालो होतो जरा.” शास्त्रीबुवांनी धाप दिली.

‘एवढ्या घापा टाकता आहो! आणि हे काय? चटईत गुंडाळल्यासारखं दिसत आहे? आत काहीतरी आहे वाटत?’ विठू खोळू लागला

“होय! पण काय रे, तू आज ताडीच्या बुकानात शंका नाहीस बाटते?” घाबरून जाऊन शास्त्रीबुवा कपाळाचा घाम पुगीत म्हणाले

“काही नाही हो, त्या घंटापाचे पंचवीस रुपये घायचे आहेत ना! जघार फेडल्या-

शिवाय उभा नाही राहू देत हो!” विठू म्हणाला.

शास्त्रीबुवांनी गुपचूप पंचवीस रुपये कनकडीचे काढून दिले व म्हणाले—“हे घे, पंचवीस आहेत देऊन मोकळा हो!”

विठूचे काम भागले, शास्त्रीबुवांचे विध्व दळलं.

शास्त्रीबुवांनी समशानाचा मुस्कारा सोडला आणि चटईतले ओझ डोक्यावर उचलून घेऊन जगासप पाबल टाकीत स्मशानात आले. पाहरेकन्याने खड्डा खणून ठेवला होता शास्त्रीबुवा ओझ खड्ड्यात ठेवू लागले तर चटई विसरून खड्ड्यात ते ओझे पडले

“मलो, मलो!” ओरडत एक माणूस चढईतून बाहेर आला शस्त्रीबुवांच्या ज्ञानीत ‘बम्स!’ जाड

बेइया शास्त्र्या! जिवन पाणवाला पुरपार होतांम काय? म्हणन म्हा-नाथा पाहूंकरी हसू लागला

तो मनुष्य म्हणू लागला—“मी कांठ आहे? धामी शोप म्हणज कुंभकर्णीची आहे!”

कोठे म्हणून विचारतोस? स्वप्नाना आहेस! चल नीप!” शास्त्रीबुवा चिडून म्हणाले

तो मनुष्य थावरुनच गेला आणि त्यानं नेथून पाय काढला

शास्त्रीबुवांनी पाहूंकऱ्याकडून पैसे परत मिळताना का पाहिल तो म्हणाला, मर्ख बिग बाहेर काढतो समजलाम काय शास्त्र्या!” शास्त्रीबुवांनी काही उत्तर दिलं नाही आणि गुप्पूष घरी परतल

त्या अवधीत त्याच्या बायकोची एक शोप झाली होती व ती स्वप्नात जरी

काठां लुगड मसून फेस घेसव पहान हाता परबां मुले स्वप्न खरे होणार बघ!” शास्त्रीबुवा सुचीत म्हणाल

परतु हुमत्या दिवशी गंभ्याकाळी मणूहोट नायकोवरोबर झाली नेही त्यामनच्या दिवशीमुढां त्यांचा पत्ता नव्हता

चार दिवस मणूषटमाठी वाट पाहून शास्त्रीबुवा त्याच्या घरी गेल त्याच वेळी तो कोठून तरी आला होता.

‘या या शास्त्रीबुवा’ मी निरीप पाठ-वावा म्हणत होतो मुम्हाला मंडळो त्या नंतर त्याच दिवशी रात्री वाम्हाला आजीची नश्येत जाम्ब बिघडली माटे असा निरोप आला याब खूब होत, पण जखे लागल आतां बर आहे तिला गेलीच होती, तेव्हा आपल्याच गावच्या देवळात सीतागमाचा विवाहोत्सव उरकून येतला.” मणूषोट म्हणाला.

शास्त्रीबुवांच्या डोक्यावर घाबरमन राणी पडल सीतागमाचा नाही त्यांचाच विवाहोत्सव झाला!

महावली हनुमान

गजपुष्पल्ला सुग्रीवाने आपल्या गळ्या भोवती बांधून बंतेरुपावर राम लाला बरोबर वेळन किष्किवेला गेला तो मनुष्य बाण बरोबर वेळन गेला होता रामाच्या पुढे लक्ष्मण आणि सुग्रीव चालत होते त्यांच्या पाठीमागून महावली हनुमान, नल, नील, तार वगैर वानरवीर चालत होते

वाटेत रामाला एक डाट अरब्य दिसले. त्यात झाडी होती. रामाने सुग्रीवाला त्या अरण्याविषयी विचारले

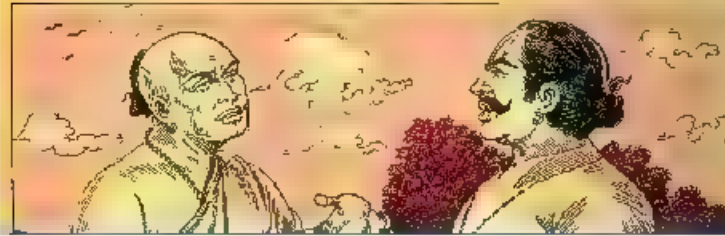
सुग्रीव चालतचालत त्या अरण्याविषयी सांगू लागला—“एके काळी येथे एक आश्रम होता या अरण्यात डाट व गर सावली असे मोठ व सवदार फळ होती. यात सप्तजन नावाचे ऋषी तपस्वर्षी करून

संदेह स्वर्गाला गेले आतां यात कोशालाही प्रवेश करता येत नाही यदाकदाचित प्रवेश करतां आल्यच तर बाहेर येता थामचे नाही. यात अप्सरा गातात व नाचतात. त्यांचा आवज ऐकू येतो झाडांच्या खर टोकाला प्रकाशासारख दिसत ते प्रताग्नी आहेत व सर्वदा जळत असतात.”

ते ऐकून रामलक्ष्मणांनी सप्तजन ऋषीचे स्मरण करून त्या अरण्याला नमस्कार केला

तेथून पुष्कळ दूर चालून गेल्यावर ते किष्किवेच्याजवळ पोचल्यावर शाबाआडून बाळू लागला

सुग्रीवाने एकदा चारीबाजूला नजर फिरविली उंच आवाजाने वालीला युद्धासाठी

आम्हान केले. नंतर तो रामाला म्हणाला—
“रामा! निदान आतां तरी आपल्या
वचनाचे पालन कर.”

“तुझ्या गळपात माळ आहे, आतां मी
तुला सहुजी ओळखू शकेन. मी एकाच
बाणाने शक्तीचा वच करीन. तू मुळीच
भिष्याचे कारण नाही. मी मोठ्या संकटात
देखील खोटे कवी बोललो नाही. यापुढे ही
कधी बोलणार नाही. तू वालीला मोठ्याने
ओरडून आम्हान कर.” राम म्हणाला.

सुग्रीवाने अलाका व भूमी हाकून
जाईल इतक्या मोठ्याने ओरडून वालीला
हाक मारली. तो आवाज ऐकून जंगलातली
जनादरे पाचरून गेली. हरणे तर इकडून
उभी राहली.

वाली त्या वेळी
तो सिंहवाद ऐकला. आमल्याला पाहून
पाचरून पळून जाणारा सुग्रीव पुन्हा आम्हान
करायला आला आहे तर, असा विचार
करून वालीला भयंकर राग आला. म्हणून
तो नटविशी उठून निघाला.

तो निघालेला पाहून तारा उठली व
त्याला म्हणाली—“सुग्रीवाला ठार करण्या-
साठी या रात्रीच्या वेळीच आपची काय
गरज आहे? उजाडल्यावर नाही का जाता
वेणार? यात तुमच्या पराक्रमाला कोणी
कमी म्हणणार नाही. सुग्रीव शौर्यात तुमची
बरोबरी करणे शक्यच नाही. मी कां नको
म्हणते आहे, तेदेखील सांगते. एकदां तुमच्या
हातून मार खाऊन जीव पेंडून पळून गेलेला

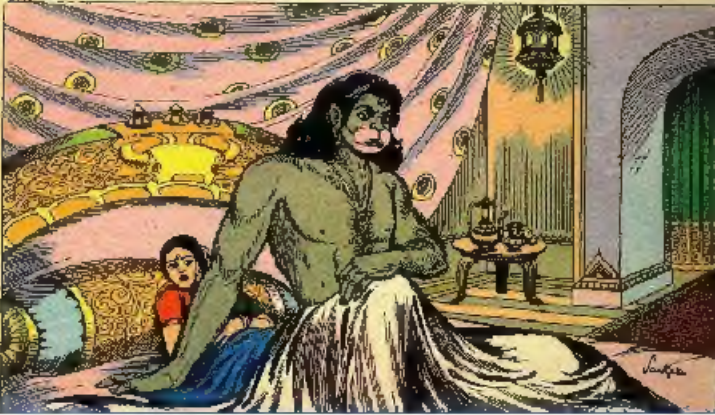
नक्कीच कारण आहे. त्याला कोणाचे तरी
पाठवळ मिळाले असेल पाहिजे. नाहीतर
तो तुमच्या वाटेला येणेच शक्य नव्हते.
त्याला कोणाचे पाठवळ असले तरी काय
माले असा मोठा अभिमान तुम्ही बाळगू
नका. सुग्रीव आहे वस्ताद. त्याला मदत
करणारा पराक्रमी आहे की नाही, या
गोष्टीची खात्री करून घेवल्याशिवाय तो
पेणारच नाही. तो तुमच्यातून जास्त पराक्रमी
वीराची मदत पेंडून घेत असला पाहिजे.
अंध अरण्यात गेला होता. तो जे काही
प्रत्यक्ष पाहून व ऐकून आला आहे ते त्याने
मला सांगितले आहे. ईश्वराकडून बंशाखील
व्हाण्याचे दोन महापराक्रमी पुत्र राम व

लक्ष्मण म्हणून पर्वतावर आले होते. शूर
बंधूनी सुग्रीवाला मदत द्यापणे कवळ केले
आहे. त्या रामाने विराधाचा, लखनूषणाचा
आणि कर्बदाचा वध केला आहे, म्हणे.”

एवढे सांगून ताराने वालीला असा
सल्लासुद्धा दिला.

“रामाशी धर करण्दाऐवजी सुग्रीवाशी
मेची करावी. त्याला धोळानून पुन्हा मुंदराज
करून घ्यावे. तो तुमचा सल्ला भाऊ आहे.
जे रक्त तुमच्या अंगात खेळते आहे, तेच
त्याच्या अंगातही खेळते आहे. ती परका
नाही. मी तुमच्या व आपल्या हितासाठी
हे सर्व सांगत आहे.”

परंतु ती म्हणाली ते वालीला पटले
नाही व आनडलेदेखील नाही. तो ताराला

म्हणाला—“सुग्रीव मला बुढाला बाव्हान करीत असता कपुण्यासारखा मी थप्प बसू म्हणतेस? तू आहेस भितरी, तुला हे सर्व कळणार नाही. शुराला युद्धभूमीवरून पाठ फिरवून येणे मरणापेक्षा कठीण वाटते. रामाविषयी तू तू मिथ्याचे कारण नाही. तो माझ्यासारख्या निरपराध्याचा वध करण्याचे पाप कधीच करणार नाही. तू म्हणालीस ते सर्व माझ्या हिवाचे आहे, हे मी ओळखतो. तू माझ्याबरोबर येऊ नकोस. मी सुग्रीवाचा सर्व परिहार करून त्याला सोडून देईन, त्याला ठार करणार नाही. तो माझ्या हाताचा वार सहन झाला नाही, म्हणजे समोरून पळूनच जाईल.”

तारा त्यापुढे आणखी काय बोलणार? बालीला त्या दंडयुद्धात यश येईल, असा मंत्र म्हणून आपल्या दासींसह परतली.

नंतर बाली पुढे गेला व त्याला त्याच्याशी युद्धाला तयार होऊन आलेला सुग्रीव दिसला. तोसुद्धा युद्धाला तयार होऊन मृती आवळून सुग्रीवावर वार करण्यास पुढे सरसावला. सुग्रीवदेखील मृती आवळून पुढे आला.

शोषांनी परस्पराना आपल्या वकरीत भावळले. नंतर सुग्रीव एक सासबूझ उपटून बालीवर थांबला. परंतु कां कोणास ठाऊक, क्षणभर शबकला. परंतु शोष्याच वेळात बालीसमोर सुग्रीव नमत चालण्याचे स्पष्ट झाले.

सुग्रीवाचे बळ कमी झालेले पाहून आणि तो मधून मधून कोणी मदत करतो आहे का या हेतूने साजूकामूला पहात असल्याचे ओळखून रामाने बालीचा वध करण्यासाठी एक अत्युत्तम बाण ठेवला आणि कानापर्यंत ओडून बालीवर सोबला, तो अति वेगाने जाऊन बालीच्या छातीला लागला. त्या बाणाने तिरिमिरी येऊन बाली पडला.

इशाने दिलेली कांथनमाला त्याच्या गळ्यात घडल्यामुळे तो उत्काळ मरण पावला नाही. त्याचा वध करणारा कोण

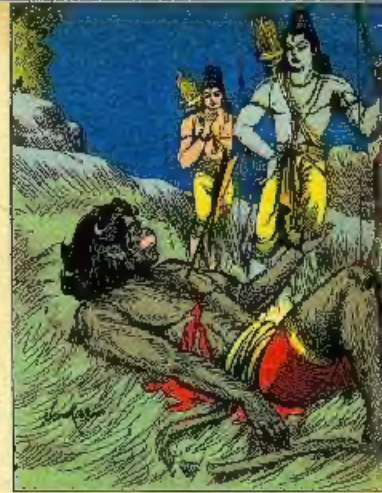
व कोठे उभा आहे हे तो पाहू लागला तेव्हा लक्ष्मणाबरोबर राम समोर बसत असलेला त्याला दिसला. तेव्हा वाली म्हणाला—

“तू एका चक्रवर्ती राजाचा मुलगा आहेस. गुणवान आहेस अशी तुझी कीर्ती ऐकतो. तुला सर्व शास्त्रांचे ज्ञान आहे. उच्चकुलात जन्मला आहेस. शूर व पराक्रमी आहेस. मी दुसऱ्या कोणाशी युद्ध करीत असतां तू माझ्या छातीत बाण भरलास, हे काम करून तुला कोणता असा थोरपणा मिळाला? तू असा लपून माझा वध करशील असे मला माहीत नव्हते. राज-पुराणामध्ये जे थोर गुण असायला हवे

घाबती, सत्य, धर्म, पराक्रम व दुष्टांचे पारिपत्य, हे सर्व तुझ्यात आहेत असे मानून ताराने मला अडविले असूनही मी युद्धाला आलो. तू दुर्बुद्धी, पापाचारी आणि जगाला फतनितारा असशील असे माही मला वाटले. तुझा किंवा तुझ्या वेशाचा अपकार असा मी काही केलेला नाही. तुला अपमान ही केला नाही. तुझ्याशी युद्ध करायला देखील आलो नाही. अशा परिस्थितीत मी दुसऱ्या एकाशी युद्ध करीत असतां तू माझा वध कां केलास? माझी तू शिकार केलीस असे म्हणायला सुद्धा जागा नाही. कारण माझे कासडे, कैस, हावे किंवा मांस तुझ्या कामाचे नाही. तुझ्या सारख्या राजाच्या कारकीर्दीत भूमीचे व प्रजेचे पालन कसे बांगले होईल? तुझ्या सारखा दुष्ट कुलीन व पापी दैत्य महाराजांच्या पोटी कसा जन्मला? तू हे काम कसे काय केलेस? असा प्रश्न तुला कोणी केला तर तू त्याचे उत्तर काय देशील? तू आपला हा पराक्रम माझ्यावर न दाखविता तुझ्याशी बैर करणाऱ्या त्या रावणावर कां नाही दाखविलास? तू माझ्याशी समोरासमोर युद्ध केले असते तर मी तुला केव्हांच थमसदनी पाठविले असते. तू मला सांगितले असते तर मी एका दिवसाच्या आत सीतेचा खोब काढून

मला ठार करून वानरांचा राजा होण्याची जी इच्छा आहे त्यात काही नवल नाही. परंतु तू माझा आड लपून वध करणे, हे धर्मविरुद्ध व अन्याय आहे.”

असे सांगून हळूहळू बेसुद्ध होत पाल-लेल्या वालीला राम म्हणाला—“तुला धर्माचे धर्म कळत नसल्यामुळे तू माझी अशी निंदा करीत आहेस. हा सर्व भूलोक ईश्वराकडे वंशीबांचे राज्य आहे. या राज्याचा राजा भरत आहे. त्याने घातलेल्या धर्म-नीतीप्रमाणे वागत आम्ही बंचार करीत आहो. तू धर्माचे अतिक्रमण केले आहेस. चाकटा भाऊ हा मुलासारखा असतो. तू अशा भावाच्या वायकोला बळजबरीने आपल्या अंतःपुरात घेऊन गेलास. तुझ्या त्या पापकर्मांमुळे तुला ही शिक्षा मिळाली आहे. याशिवाय सुग्रीव हा मला लक्ष्मणासारखा चाकटा भाऊ आहे. त्याच्या प्रेमासाठी मी हे काम केले. मी तुला वध केला त्यात अधर्म असा काहीच नाही. मी आड उभा राहून तुला वध केला या बद्दल मला मुळीच वाईट वाटत नाही. रानटी पशूंना ठार करणारे आड लपून किंवा जालें टाकून किंवा जलेच अनेक उपाय करून हे काम करतात. ज्या पक्षी रक्त मांस खातात त्यांचा शिवाय खाण्या-प्यायला नसताना असा पक्षी मला राज्याची

वध करतात. तू असाच न खाण्यालायक वध पक्षी आहेस!”

प्राण सोडण्यापूर्वी वाली रामाला म्हणाला—“मला मरण येत आहे याबद्दल मला वाईट वाटत नाही. ताराची, वंधुवां-वांची मला काळजी नाही. मला काळजी वाटते ती एकट्या अंगदाची मी त्याला जीव की प्राण वाटतो. ती माझ्यासाठी फार शोक करणार. तू त्याचे रक्षण कर. सुग्रीवावर आहे तशीच त्याच्यावरही कृपा दृष्टी ठेव. माझ्यामुळे सुग्रीवाकडून ताराचा अपमान होणार नाही, याची काळजी घे.” रामाने सर्वे करण्याचे वचन दिल्यावर वालीने प्राण सोडला.

महर्ष्यतरी ताराळा वालीचा वध झाल्याची गोष्ट कळली. ही अपार दुःख झाल्याने आपल्या मुलाला बरोबर घेऊन किष्किंधेहून आलो. वाटेत सिला वानर भेटले व म्हणाले-“तारा! तू परत जा. आपल्या मुलाला सांभाळ. रामाचे रूप घेऊन प्रत्यक्ष यमत्र वालीचा वध करण्यास आला होतो. म्हणून तू किष्किंधा नगरीची सर्वे द्वारे बंद कर आणि अंगदाचा राज्याभिषेक कर. नाहीतर तुला किष्किंधेत उभी रहायला सुद्धा जागा मिळणार नाही. तुझे शत्रू वानर येऊन किष्किंधा नगरी बळकावून बसतील!”

ते ऐकून तारा म्हणाली-“माझे पतीच निघून गेल्यावर, माझा मुलगा, माझे राज्य आणि माता देह यांचे काय वाटेल ते झाले तरी त्याची फिकीर करण्याचे मला कारणच काय? मी पतीबरोबरच जाते!” असे म्हणत कपाळ व छाती बडवीत ती धावत वाली पडला होता तिथडे निघाली. जवळ जाऊन तिचे राम व लक्ष्मण दोघांना

पाहिले. मंतर वालीजवळ जाऊन त्यांचा देह मांडीवर घेऊन रडू लागली. ताराळा व अंगदाला त्या स्थितीत पाहून सुवीर देखील स्वतःचे दुःख आवकू शकला नाही.

हनुमान ताराचे सांत्वन करीत म्हणाला-“जो योला त्याच्या विषयी शोक करणे बरोबर नाही. कारण शेवटी सर्वांना जायचेंच आहे. दुःखी व्हायचे आहे ते मात्तली. तुला नुसता आहे. त्याच्या शेमा-विषयी विचार करणे आवश्यक आहे. त्याचे जीवन कसे सुखी होईल याचा विचार कर. वाली थोर वानर राजा होता. त्याला उत्तम लोक लाभला आहे. अंगद राजा आला तर तू त्याला मदत कर. वालीची उत्तरक्रिया करावयाची आहे, अंगदाचा राज्याभिषेक करावयाचा आहे.”

ते ऐकून तारा म्हणाली-“हनुमान! तू म्हणतो आहेस ते काम माझे नाही. सुधीवाने ती कामे करावयाची आहेत. मी वालीबरोबर जाण्याचे एकच काम करणे आवश्यक आहे.”

अमरव्याणी

वप, वंशमः, वामा, वर्मो,
वृत्ति, रस्त्यं, पराक्रमः
पाथिधानो गुणा (राजन्)
दण्डदत्ता प्यवराधिपु ॥

॥ १ ॥

[इन्द्रियनिग्रह, चित्तशुद्धी, सहनशक्ती, धर्म, धैर्य, सत्य, पराक्रम, अपराध्याना वंद करणे- हे राजाचे गुण आहेत.]

नयश्च दिनयश्चोभौ,
निप्रहृष्टं प्रहृष्टौ अपि,
राजवृत्ति रसकीर्णा
न मृपाः कायवृत्तयः ॥

॥ २ ॥

[राजपुरुषांढ नय, निनय, निग्रह, अनुग्रह असतात; ते मनाना वाटेस ते करील नाहीत.]

शासना द्वा विमोक्षा द्वा,
स्तेनः स्तेया द्विमुच्यते,
राजात्वंशासनापस्य
त द्वाप्नोति किंलिखम् ॥

॥ ३ ॥

[राजाचे जिव्या केवळ किंवा सुटका दिली की चोराचे पाप दूर होते. परंतु शिकार केव्याशिवाय सोडलेल्या चोराचे पाप राजाना बावीं येते.]